

Laura Kivilahti
PUHETTA TUKEVAT JA KORVAAVAT
KOMMUNIKOINTIMENETELMÄT
KOKEMUKSIA OPETUKSESTA, OHJAUKSESTA JA TUESTA

Sosiaalialan koulutusohjelma

2019

PUHETTA TUKEVAT JA KORVAAVAT KOMMUNIKOINTIMENETELMÄT, KOKEMUKSIA OPETUKSESA, OHJAUKSESTA JA TUESTA

Kivilahti, Laura
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Sosiaali-alan koulutusohjelma
Marraskuu 2019
Ohjaaja: Alvajärvi, Ari
Sivumäärä: 50
Liitteitä: 1

Asiasanat: puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatio, kyselytutkimus, viestintä

Tässä tutkimuksessa selvitettiin puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä käyttävien henkilöiden, heidän läheistensä sekä heidän kanssaan läheisesti työskentelevien henkilöiden kokemuksia kommunikaatioasioihin liittyvien osa-alueiden toimivuudesta. Tässä tutkimuksessa kommunikointimenetelmillä tarkoitetaan puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä sekä kommunikoinnin apuvälineiden käyttöä kommunikoinnissa. Tutkimuksessa ammattihenkilöllä tarkoitetaan kommunikaatioasioiden ammattilaisia, jotka vastaavat apuvälineiden huollosta, kommunikaatio-opetusta, kommunikaatioasioissa ohjaavaa ja tukea ongelmatilanteissa antavaa henkilöä.

Tutkimusaineisto kerättiin verkkokyselyllä. Lomake koostui väittämistä, joihin vastaaja valitsi välimatka-asteikolta parhaiten hänen kokemustaan kuvaavan numeerisen arvon sekä avoimista kysymyksistä. Väittämiin vastattiin numeroidulla seitsenportaisella asteikolla, jonka ääripäät olivat täysin eri mieltä ja täysin samaa mieltä. Avoimiin kysymyksiin vastaaja kertoi kokemuksensa omin sanoin. Avoimien kysymysten vastaukset analysoitiin sisällönanalyysillä sulkien pois tutkimuksen kannalta merkityksetön tieto. Vastaukset luokiteltiin sisällön perusteella luokkiin. Tutkimustulokset väittämiin esitettiin pylväsdiagrammeina. Samaa taulukkoon koottiin samaa aihetta käsittelevien kysymysten tulokset. Avoimien kysymysten tutkimustulokset koottiin luokkiin, joista nostettiin esille muutamien vastausten tarkempia sisältöjä.

Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että keskimäärin puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä on niitä tarvitsevilla käytössään 2,5. Teoriaosuudessa nostettiin esille, että jokaisella puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä tarvitsevalla tulisi olla vähintään kaksi kommunikointimenetelmää käytössään. Tutkimuksen perusteella voidaan myös todeta, että vastaukset jakautuivat melko tasanaisesti kaikissa esitetyissä väittämässä.

ALTERNATIVE AND AUGMENTATIVE COMMUNICATION, EXPERIENCES OF EDUCATION, GUIDING AND SUPPORT

Kivilahti, Laura

Satakunnan ammattikorkeakoulu, Satakunta University of Applied Sciences

Degree Programme in Social services

November 2019

Supervisor: Alvajärvi, Ari

Number of pages: 50

Appendices: 1

Keywords: augmentative and alternative communication, survey research, communication

In this study is been figured out about experiences how alternative communication method and augmentative communication method work with the persons who use these methods, who work with people who need these methods and close one to people who need these methods. The communication methods in this study mean communication methods which support and replace the speech and instruments of the communication. In the study experiences of the functionality of the communication matters were clarified. In the study the professional is the expert of communication matters. The expert of communication matters is responsible for the instrument maintenance, communication teaching and he gives guidance and support in the communication matters.

The research material was collected with a network inquiry. The form consisted of claims. The interviewee chose the alternative which describes his experiences best. The claims were answered on the scale numbered from one to seven. 1 meant a totally separate mind and 7 the totally same mind. The form also contained open questions. The interviewee answered the open questions with his own words. The answers to the open questions were analysed on the basis of the contents of answers. From the point of view of the study the information which is significant was closed out of answers. The answers were classified to the classes on the basis of the contents. The research results to the claims were presented as bar graphs. The research results of claims which have dealt with the same subject were collected in the same table. The research results of open questions were collected in classes. The more exact contents of a few answers were brought out in the report.

On the basis of the study one can state that there are on an average 2,5 augmentative and alternative communication methods in their use needing them. In the theory share it was brought out that one would have to be at least two communication methods in its use on every one needing the augmentative and alternative communication method. On the basis of the study one also can state that the answers were divided fairly evenly in all the presented claims.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	LAPSEN VUOROVAIKUTUSTAITOJEN JA KOMMUNIKAATIOTAITOJEN KEHITYS.....	8
2.1	Tavoitteellinen viestintä ja viestiminen symbolisella tasolla.....	9
2.2	Kommunikointi.....	9
2.3	Äidinkieli	10
2.4	Haasteet kommunikoinnissa	10
2.5	Kielen kehityksen häiriöt	12
3	KOMMUNIKOINTIMENETELMÄT JA KOMMUNIKOINNIN APUVÄLINEET	13
3.1	Graafiset kommunikointimenetelmät.....	14
3.1.1	Kirjoitettu kieli, sana- ja kirjaintaulut	14
3.1.2	Kuvakommunikaatio	15
3.1.3	Esinekommunikaatio	16
3.1.4	Nopea piirroskuvakommunikointi ja sosiaaliset tarinat	16
3.1.5	Bliss -kieli 17	
3.2	Ei-avusteiset kommunikointimenetelmät.....	18
3.3	Kommunikoinnin apuvälineet.....	19
4	KOKEMUKSIA KOMMUNIKOINTIMENETELMISTÄ	20
5	LAINSÄÄDÄNNÖLLÄ VARMISTETAAN OIKEUS PALVELUIHIN	21
5.1	Kuntoutus.....	22
5.2	Vammaispalvelulaki	22
5.3	Tulkkauspalvelu.....	23
5.4	Erityishuolto.....	24
5.5	Terveystieteidenhuolto	24
5.6	Vahingonkorvaus	25
6	OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET	25
6.1	Tarkoitus ja tavoite	26
6.2	Rajaukset.....	27
7	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	27
7.1	Aineistonkeruumenetelmä	28
7.2	Aineistonanalyysi.....	30
8	TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS	31
9	TUTKIMUSTULOKSET.....	33
10	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	42
	LÄHTEET.....	46

LITTEET

1 JOHDANTO

Alkusysäyksen opinnäytetyölleni antoi keskustelu kuulovammaisen lapsen äidin kanssa. Monilla sosiaalialan alueilla tarvitaan puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä. Sosiaalialalla työskentelevien tulee olla tietoisia erilaisista kommunikoinnin haasteista sekä kommunikoinnin tuen mahdollisuuksista.

Meillä on luontaisesti tarve viestiä ympäristöllemme ja tarve olla vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa, kuitenkin kommunikoinnin kehittyminen syystä tai toisesta ei aina etene tavanomaiseen tapaan tai esimerkiksi pysähtyy tapaturman tai sairauden seurauksena. Pääasiallisesti kommunikointi tapahtuu puheella, kirjoitetulla kielellä ja eleillä. Henkilöille, joilla on kommunikoinnin haasteita, kommunikoinnin tukemiseksi kehitetty kommunikointimenetelmiä ja apuvälineitä, joiden avulla he kykenevät viestimään ja olemaan vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa.

Tässä tutkimuksessa selvitettiin puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä käyttävien henkilöiden, heidän läheistensä sekä heidän kanssaan läheisesti työskentelevien henkilöiden kokemuksia kommunikaatioasioihin liittyvien palvelujen toimivuudesta. Tutkimuksessa kommunikointimenetelmillä tarkoitetaan puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä sekä kommunikoinnin apuvälineiden käyttöä kommunikoinnissa. Tutkimuksessa ammattihenkilöllä tarkoitetaan kommunikaatioasioiden ammattilaisia, jotka vastaavat apuvälineiden huollosta, kommunikaatio-opetusta, kommunikaatioasioissa ohjaavaa ja tukea ongelmatilanteissa antavaa henkilöä.

Puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä tarvitsevilla henkilöillä, tulisi olla käytössään enemmän kuin yksi kommunikointimenetelmä. Tutkimustulokset osoittivat, että kommunikointimenetelmiä ja apuvälineitä tarvitsevilla on käytössään keskimäärin 2,5 kommunikointimenetelmää. Tutkimustulokset osoittivat, että kommunikointimenetelmäopetuksessa, ohjauksessa ja tuessa on vielä parannettavaa. Tutkimustulosten perusteella on lisättävä tietoisuutta, mistä, miten ja kuka voi saada koulutusta ja tukea puhetta tukeviin ja korvaaviin kommunikointimenetelmiin. Tut-

kimustuloksista nousi esiin myös se, että kaikki kommunikoinnissa tukea tarvitsevien kanssa työskentelevät eivät tieneet, mistä voisi saada koulutusta ja ohjausta.

2 LAPSEN VUOROVAIKUTUSTAITOJEN JA KOMMUNIKAATIOTAITOJEN KEHITYS

Lapsi vaikuttaa jo pienenä vuorovaikutusympäristöönsä temperamentillaan sekä toiminnallaan. Syntymästään saakka lapsi alkaa viestiä ympäristölleen pyrkien kertomaan tarpeistaan. Ensimmäisen elinvuotensa aikana lapsen vuorovaikutustaidot kehittyvät nopeasti ja kommunikointi muuttuu tavoitteelliseksi. Lapsi oppii suuntaamaan viestimisyrityksensä toiselle henkilölle ja jo ennen puheen kehitystä lapsi ilmaisee ympärillään oleville ihmisille tarpeitaan ja tahtoaan. (Trygg & Rautakoski 2010, 14 - 15).

Kyky olla vuorovaikutuksessa on edellytys viestinnän kehitykselle ja kyky viestiä on edellytys kielen kehittymiselle (Launonen 2007, 8). Kyky olla vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa eli lapsi havainnoi ympäristöään ja reagoi ympäristön muutoksiin sekä kykenee ottamaan vastaan ympäristön viestejä (Martikainen 2007, 4). Jaetusta tarkkaavuudesta puhutaan, kun tarkoitetaan, että henkilö kykenee jakamaan tarkkaavuuttaan eli suuntaamaan huomionsa sekä esineisiin, että ihmisiin. Esimerkiksi henkilö katsoo ensin toista henkilöä, jonka jälkeen kohdistaa katseensa villasukkaan joka on pöydän päällä ja taas toista henkilöä osoittaakseen, että henkilö haluaa villasukat pöydältä. Jaetun tarkkaavuuden haaste on huomattavissa, kun lapsi ei kykene esimerkiksi fyysisen rajoitteen takia siirtämään katsettaan ihmisen ja esineen välillä tai ettei lapsen vanhemmat havaitse lapsen yritystä jaettuun tarkkaavuuteen. (Trygg & Rautakoski 2010, 19).

Kiintymyssuhde liittyy varhaiseen vuorovaikutukseen ja kiintymyssuhde alkaa kehittyä lapsen synnyttyä. Turvallisen kiintymyssuhteen luomiseksi lapsi tarvitsee aikuisen, jolla on kyky vastata lapsen tarpeisiin riittävän nopeasti ja johdonmukaisesti. Turvallisessa kiintymyssuhteessa lapsen tuntiessa olonsa epämukavaksi lapsi pyrkii hakeutumaan sellaisen henkilön luo, jonka lapsi kokee olevan itseään kyvykkäämpi. Henkilö auttaa lasta selviytymään epämukavasta tilanteesta. Kiintymyssuhteet näkyvät ihmissuhteissa koko elämän ajan. (Launonen 2007, 19). Keskinäisestä virittymisestä puhutaan, kun lapsi alkaa tulkita aikuista ja aikuinen lasta, jolloin tapahtuu mu-

kautumista. Lapsi ja aikuinen muuttavat toimintaansa toisen osapuolen toiminnan mukaan. (Launonen 2007, 20).

2.1 Tavoitteellinen viestintä ja viestiminen symbolisella tasolla

Tavoitteellinen viestiminen tarkoittaa sitä, että lapsi kykenee viestimään ympäristölleen tarpeistaan, siten, että ympäristö reagoi viestimisyrittäisiinsä. Aikuiset omalla toiminnallaan vaikuttavat kommunikointitaitojen kehittymiseen. Kommunikointitaitojen kehityksen tukemisessa tärkeää on välitön palaute toiminnasta, jolloin aikuinen reagoi lapsen toimintaan eli lapsen toiminta tulkittiin viestiksi ja lapsi saavutti toiminnallaan jotain. (Trygg & Rautakoski 2010, 21).

Lähtökohta viestimiselle symbolisella tasolla on, että lapsella on kyky tavoitteelliseen viestintään. Viestimisen onnistumiseksi lapsella tulee olla motivaatio eli tarve ja kyky eli taito osoittaa esineitä ja käyttää eleitä viestin vahvistamiseksi. Lapsella tulee olla riittävästi ymmärrystä ympäristöstään eli lapsi ymmärtää esimerkiksi esineiden erilaisuutta. Sänky ei ole sama kuin lusikka. Pienelle lapselle nukkumisen symbolina on sänky ja ruokailun symbolina lusikka. (Trygg & Rautakoski 2010, 20 – 21).

2.2 Kommunikointi

Kommunikointi on vastavuoroista toimintaa, jossa on vähintään kaksi osapuolta, joista kumpikin osapuoli toimii lähettäjänä ja vastaanottajina vuorotellen sekä samanaikaisesti. Kommunikointi sisältää tiedostettuja ja tiedostamattomia viestejä. Tiedostamattomiksi viesteiksi luetaan muun muassa ilmeet, eleet, asennot ja katse. (Huuh-tanen 2012, 14).

Kommunikaatiokyvyn kehittymiselle tärkeää on kyky jäljitellä, jolloin lapsi toistaa aiemmin näkemänsä toisen henkilön toiminnon. Jäljittelyn onnistumiseksi lapsella on ymmärrys siitä, mitä on tehty ja kyky muistaa, jonka seurauksena lapsi voi luoda toiminnon uudelleen ilman näkyvillä olevaa mallia. Jäljittelykyky auttaa lasta ym-

märtämään muiden käyttäytymistä sekä sitä, että muiden käyttäytymistä on mahdollista ohjata omalla toiminnalla. (Trygg & Rautakoski 2010, 19).

2.3 Äidinkieli

Äidinkielen määrittely ei ole yksiselitteistä ja äidinkielen määrittelyssä voidaan käyttää kriteereinä alkuperää, samaistumista, hallintaa ja käyttöä. Tämän määritelmän mukaan äidinkieli voi olla muuttuva elämän eri vaiheissa sekä henkilöllä voi olla useampia äidinkieliä. Alkuperän mukaan määriteltynä äidinkieli on pysyvä sekä lapsi on muodostanut kieltä puhuvaan henkilöön pitkäkestoisen ja säännöllisen kommunikaatiosuhteen. Äidinkieliä voi olla kaksi, jos lapsen vanhemmat puhuvat äidinkielenään kahta eri kieltä tai lapsi oppii toisen kielen kodin ulkopuolella. Samaistumisen mukaan määriteltä äidinkieli on kaksijakoinen ja riippuu siitä, mihin ryhmään yksilö kokee samaistumista sekä siitä mihin ryhmään muut kuin yksilö itse kokevat yksilön kuuluvan. Samaistuminen liittyy sosiaalistumiseen ja sosiaalistuminen tapahtuu pääsääntöisesti kielen avulla. Hallinnan käyttö määrittelyssä tarkoittaa, että äidinkielenä pidetään sitä kieltä, jonka yksilö hallitsee parhaiten. Hallinta-kriteeri on ongelmallinen, sillä yksilö saattaa hallita tiettyjä kielen käyttöaloja paremmin esimerkiksi kielellä, jolla on opiskellut ja tulla toimeen arkielämässä paremmin toisella. Äidinkieltä määriteltäessä voidaan kielen käyttöä tarkastella määrittelyn perusteena, jolloin äidinkieli on se kieli, jota yksilö käyttää eniten. Tämä määritelmä ei ole aukoton, sillä yksilön töissä käyttämä kieli voi olla eri kuin yksilön vapaa-ajalla käyttämä kieli. (Erkama 2012, 17 – 18).

2.4 Haasteet kommunikoinnissa

Kommunikoinnin muodoista ihmiselle tyypillisin on puhe, kuitenkin on erilaisia syitä siihen, miksi puheilmaisuus voi olla puutteellista tai puuttua kokonaan. Olennaista viestinnässä on, että viestintään osallistuvat osapuolet käyttävät yhteistä kieltä ja keinoja, joita viestinnän osapuolet ymmärtävät ja osaavat käyttää. Tavallisin viestinnän keino on puhe, jonka kehitys saattaa estyä tai häiriintyä monista eri syistä, kuten sairauden tai vamman seurauksena. (Launonen 2007, 8).

Vuorovaikutuksen, viestinnän ja kielen häiriöt voidaan jakaa kehityksellisiin ja hankittuihin häiriöihin. Kehitykselliset häiriöt joko ilmenevät kehityksen myötä tai häiriöt vaikuttavat kehityksen etenemiseen. Kun aistielimissä tai aivoissa aistien käsittelyssä on puutteita, aistien välittämä tieto on puutteellista tai aistimusta ei synny tällöin puhutaan aistivammasta. Osa kommunikoinnin häiriöistä rajautuu puheeseen ja kieleen, kuitenkin osa häiriöistä liittyy laajasti lapsen kokonaiskehitykseen vaikuttaviin tiloihin, kuten vaikeisiin aisti- tai liikuntavammoihin tai autismiin. Hankituilla häiriöillä tarkoitetaan kommunikoinnin ongelmia, jotka ovat seuraus sairaudesta tai tapaturmasta. Henkilö on kehittynyt ja aiemmin kyennyt ilmaisemaan itseään hyvin ja sairastuttuaan tai vammauduttuaan esimerkiksi aivoverenkiertohäiriön jälkeen on ilmennyt haasteita kommunikoinnissa. (Launonen 2007, 49; Papunet.fi www-sivut 2017).

Puheilmaisuus voi puuttua väliaikaisesti tai pysyvästi. Kun puhuttu kieli on puutteellista tai puuttuu, käytetään puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointimenetelmistä lyhennettä AAC eli Augmentative and Alternative Communication. Puhetta tukevan (Augmentative Communication) kommunikointimenetelmän käyttöön syntyy tarve silloin, kun viestin lähettäjän puhe on niin epäselvää tai puutteellista, että viesti ei tule ymmärretyksi. Puhetta korvaavan (Alternative Communication) kommunikointimenetelmän käyttöön päädytään silloin, kun ihminen ei kykene käyttämään kommunikoinnissaan puhetta. Puhetta korvaavan kommunikointimenetelmän käyttäjille kommunikointimenetelmä on yleensä pysyvä tapa kommunikoida, jolloin kommunikaatiomenetelmästä tulee heidän ensimmäinen kielensä eli äidinkieli. (Huuhtanen 2012, 15.)

Jos lapsella tunnistetaan varhaisessa vaiheessa kehitystä hidastavia tai haittaavia tekijöitä ja tiedetään kehitykseen liittyvien haasteiden vaikuttavan myös puheen kehitykseen, tulee lapsen puheen kehitystä tukea ja etsiä varhaisessa vaiheessa lapselle sopiva puhetta tukeva tai korvaava kommunikointikeino, jonka avulla lapsi kykenee kehittämään kielellisiä taitojaan ennen kuin hän voi käyttää puhetta kommunikointinsa (Launonen 2012, 32). Lapsen ympäristöä tulee muokata siten, että lapselle itselleen tulee todellisia tilanteita ja näin myös tarve ilmaista itseään. Vaihtoehtoisen tai puhetta tukevan kommunikointimenetelmän oppimiseen paras tulos saadaan, kun opetus tapahtuu käytännössä. (Huuhtanen 2012, 24). Puhetta tukevien ja korvaavien

kommunikointikeinojen yhtenä tarkoituksena on ehkäistä opittua passiivisuutta eli kommunikointi tilanteissa henkilö on seuraavana osapuolena eikä osallistu esimerkiksi aktiivisesti keskusteluun (Launonen 2012, 32).

2.5 Kielen kehityksen häiriöt

Puhe ja kieli kehittyvät tietyssä järjestyksessä ja lähes kaikilla lapsilla kehitys etenee lähes samassa aikataulussa, kuitenkin tulee huomioida, että jokaisen lapsen kehitysvaiheissa on yksilöllisiä eroja. Aina ei ole helppoa arvioida sitä, eteneekö kehitys tyypilliseen tapaan vai tuleeko huolestua kehityksen poikkeavasta etenemisestä. (Launonen 2007, 50).

Pienimpiä kielen kehityksen häiriöitä ovat äännevirheet. Virheellisesti ääntyviä kirjaimia voi olla yksi tai useampi, useimmiten äännevirheet eivät vaikuta viestin ymmärrettävyyteen. Jos äännevirheitä on paljon, huoleen on aihetta, sillä kyse voi olla laajemmasta kielellisestä erityisvaikeudesta, joka voi lapsen kasvaessa ja koulutien alkaessa esiintyä myös lukemisen ja kirjoittamisen vaikeutena. (Launonen 2007, 51). Erityinen kielen kehityksen häiriö eli dysfasia tarkoittaa sitä, että lapsen on vaikea oppia kieltä ja puhetta. Lapsi, jolla on erityinen kielen kehityksen häiriö, suoriutuu ikätovereitaan heikommin kielellistä kyvykkyyttä vaativista tehtävistä. Tehtävistä, joissa ei vaadita kielellisiä taitoja kielihäiriöiset lapset selviävät ikätovereidensa tapaan. Erityinen kielihäiriö vaikuttaa kielen ymmärtämiseen ja tuottamiseen tai voi painottua jompaankumpaan. Kielellisten erityishäiriöiden diagnosoinnissa tärkeää on ensisijaisesti oireiden tunnistaminen. Jotta kielellinen erityishäiriö voidaan diagnosoida, tutkitaan ja pois suljetaan aisti- ja kehitysvammat. On tärkeää tunnistaa kielihäiriö mahdollisimman varhain, jotta oikealla kuntoutuksella voidaan tukea lapsen vuorovaikutustaitojen kehittymistä ja on tärkeää lapsen persoonallisuuden kehittymisen kannalta, että kielihäiriöt tunnistetaan varhain. (Launonen 2007, 53 – 54).

3 KOMMUNIKOINTIMENETELMÄT JA KOMMUNIKOINNIN APUVÄLINEET

Kommunikoinnin onnistumiseksi ja vuorovaikutussuhteen luomiseen vaikuttavat henkilön taidot ja valmiudet (Huuhtanen 2012, 19). Kommunikointikeinojen valintaan ja käyttöön vaikuttaa henkilön toimintakyky, älyllinen ja kielellinen taso. Henkilön motoriset valmiudet ja kehitysmahdollisuudet vaikuttavat muun muassa henkilön mahdollisuuksiin ottaa kontakteja ja ilmaista itseään ja siten mahdollisuuksiin kerätä kokemuksia. (Huuhtanen 2012, 20). Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät ovat osaltaan tyydyttämässä aisti- ja puhevammaisten henkilöiden kommunikointitarpeita. (Huuhtanen 2012, 19).

Kommunikoinnin kuntoutus alkaa siitä, että arvioidaan asiakkaan valmiuksia sekä sen hetkisiä kommunikointikeinoja, arviointiin osallistuu moniammatillinen tiimi, johon kuuluu yleensä fysioterapeutti, toimintaterapeutti, puheterapeutti sekä psykologi. Arviointiin voi osallistua myös lääkäri sekä asiakkaan toimintaympäristöjen ihmisiä kuten lastentarhanopettaja tai opettaja (Launonen 2007, 108). Kommunikointikeinon arvioinnissa ja valinnassa on tärkeää, että henkilöä arvioidaan ja häneen tutustutaan hänen omassa toimintaympäristössään (Huuhtanen ym. 2012, 87). Puhetta tukevalla ja korvaavalla kommunikoinnilla pitää pystyä pyytämään, hakemaan huomiota, kieltäytymään, kyselemään, vastaamaan, kiittämään ja niin edelleen, joten kommunikointimenetelmätarvetta ja oikeaa kommunikointimenetelmään mietittäessä on paljon huomioon otettavia asioita (Manninen 2012, 108).

Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät voidaan jakaa kahteen ryhmään, avusteiseen kommunikointiin ja ei-avusteiseen kommunikointiin. Avusteisia kommunikointimenetelmiä ovat graafiset kommunikointikeinot ja niiden käyttöön liittyvät apuvälineet, esinekommunikaatio sekä tunnusteltavat merkit. Yhteistä tämän ryhmän kommunikointimenetelmille on, että tämän ryhmän merkit ovat valittavia ja fyysisesti käyttäjästä erillään. (Huuhtanen 2012, 15). Ei-avusteisia kommunikointimenetelmiä ovat sellaiset kommunikointimuodot, joissa henkilö tuottaa itse merkit eli viittomat, ilmeet, eleet, puhe ja morsetus (Huuhtanen 2012, 15).

3.1 Graafiset kommunikointimenetelmät

Graafisilla kommunikointimenetelmillä kommunikoiminen on hitaampaa kuin puheella kommunikoiminen ja vaatii viestin vastaanottajalta sekä viestijältä itseltään kärsivällisyyttä ja keskittymiskykyä (Huuhtanen 2012, 49). Graafisia kommunikointikeinoja käytettäessä kommunikoinnin tulee olla multimodaalista eli kaikkia aistikanavia hyödyntävää (Trygg & Rautakoski 2010, 32). Graafisen kommunikointikeinon käyttäjät voidaan jakaa kolmeen ryhmään. Ilmaisukieliryhmään johon kuuluvat henkilöt ymmärtävät puhuttua kieltä mutta heillä on suuria vaikeuksia ilmaista itseään puheella. Tukikieliryhmään kuuluvat henkilöt tarvitsevat graafisia kommunikointikeinoja puheen ymmärtämisen ja tuottamisen tueksi. Korvaavan kielen ryhmään kuuluvat henkilöt tarvitsevat kommunikointikeinoja, jotta voivat itse viestittää ja ottaa vastaan viestejä. Graafisia keinoja käytetään erilaisilla käyttäjäryhmillä, joilla on eriasteisia kielellisiä ja ymmärtämisen vaikeuksia. Osalla graafinen keino tukee ymmärtämistä ja osalla henkilöistä graafinen keino on ainoa tapa kommunikoida. (Trygg & Rautakoski 2010, 30).

Graafisten keinojen käytön harjoittelussa on tärkeää, että niiden käyttöä harjoitellaan aina vuorovaikutustilanteissa, ei kuulustelemalla. Keinoja harjoiteltaessa tulisi toimia luonnollisesti ja luonnollisena osana vuorovaikutusta. Kuitenkin, osa graafisia keinoja käyttävien henkilöiden läheisistä kokee, etteivät tiedä milloin käyttäisivät graafisia keinoja ja kokevat ettei graafisten keinojen käyttäminen ole luontevaa. (Trygg & Rautakoski 2010, 101).

3.1.1 Kirjoitettu kieli, sana- ja kirjaintaulut

Sana- ja kirjaintaulut kuuluvat graafisiin kommunikointimenetelmiin ja niiden käyttö edellyttää käyttäjältä luku sekä kirjoitustaitoa. Kommunikoinnissa voidaan käyttää aakkostaulua, valmiiksi kirjoitettuja viestikortteja sekä voidaan hyödyntää teknisiä välineitä, jotka nopeuttavat kommunikointia. (Huuhtanen 2012, 62).

3.1.2 Kuvakommunikaatio

Erilaisia kuvakokoelmia on useita, kuvakokoelmissa vaihtelee aihepiirit, värit, piirros ja valokuvat. Nilbild on kuvasto, joka koostuu 600 piirretystä värikuvasta, jotka on jaettu 32 eri ryhmään. Nilbild kuvat kuvaavat arkipäivän esineitä sekä toimintoja (Trygg & Rautakoski 2010, 50). Piktogrammit (The Pictogram Ideogram Communication) ovat mustavalkoinen helposti ymmärrettävä kuvakokoelma. Piktogrammit ovat kuvanomaisia sekä yleisesti ymmärrettäviä, jolloin suurin osa kuvien merkityksistä on tunnistettavissa ilman opettelua. (Huuhtanen 2012, 59). Piktogrammit edustavat pääsääntöisesti sanaluokkien verbit ja substantiivit sanoja (Trygg & Rautakoski 2010, 48).

PCS -kuvamateriaali (Picture Communication Symbols) on luultavimmin Suomessa yleisimmin käytössä oleva kuvapankki, jonka kuvat koostuvat yksinkertaisista piirroskuvista, joita on saatavilla niin mustavalkoisina kuin värillisinä. PCS -kuvat ovat kansainvälisesti käytössä ja suomenkielisenä kuvia on olemassa noin 9000, joiden lisäksi on olemassa 1400 animoitua kuvaa, kuvien muokkaamiseen ja kommunikaatiotaulujen tekemiseen käytetty ohjelma on Board Marker. (Huuhtanen 2012, 61). PCS -kuvat on tarkoitettu käytettäväksi henkilöiden kanssa, jotka kykenevät ilmaistamaan itseään yksittäisillä sanoilla tai lyhyillä lauseilla (Trygg & Rautakoski 2010, 49).

Kuvakommunikaation käyttö aloitetaan yksittäisillä kuvilla. Vähitellen kuvia otetaan käyttöön lisää ja niistä aletaan muodostaa kommunikointitauluja joiden kuvat valikoituvat käyttäjänsä mukaan yksilöllisesti. (Huuhtanen 2012, 50). Kuvien käytön suunnittelussa tulee ottaa huomioon käyttäjän taidot ja mahdollisuudet, esimerkiksi fyysiset mahdollisuudet, kuten kuvan osoittaminen tai käyttäjän muisti (Huuhtanen 2012, 50). Kuvakommunikointia voidaan käyttää laajasti, jolloin kuvakommunikointia käyttävällä henkilöllä on käytössään laaja kommunikaatiokansio, jonka avulla voidaan käydä keskusteluja. Keskustelua käydessä kumpikin keskusteluun osallistuva osapuoli osoittaa kansioista viestinsä kuvat eli he käyttävät kommunikaatiokansiota samalla tavalla. Kyse on mallintamisesta, jolloin kuvakommunikointia käyttävälle mahdollistetaan lauserakenteiden oppimista. (Huuhtanen 2012, 52 – 53).

Ilmaisun tuottamista puheella tai viittomilla voidaan harjoitella ja helpottaa kuvien avulla. Kuvista kootaan tauluja aihepiireittäin. Taulut toimivat valikkoina, jotka ohjaavat ajattelua. Autistisilla henkilöillä on kuvakommunikaatio paljon käytössä jäsentämässä arkea eli auttaa ajan, tilan ja toiminnan hahmottamisessa. (Huuhtanen 2012, 49). Kuvilla osoitetaan ja nimetään myös ympäristön tiloja ja esineitä. Joissain tapauksissa kuvia voidaan käyttää muistin tukena. (Huuhtanen 2012, 58).

3.1.3 Esinekommunikaatio

Esinekommunikaatio sopii henkilöille, joiden on vaikea hahmottaa sekä muodostaa kuvaa maailmasta sanojen tai graafisten merkkien avulla. Esinekommunikaatiossa olennaista on, että esineet ovat konkreettisia ja käytettyjä tietyissä toiminnoissa ja tilanteissa. Lusikka ojennetaan tai näytetään henkilölle ennen ruokailuun siirtymistä tai tyyny ennen nukkumaanmenoa. Kosketeltavista esineistä tai merkeistä puhutaan, kun esinekommunikaatiota käytetään näkövammaisen henkilön kanssa. Näkövammaisen henkilön kommunikointiesineitä valittaessa huomioidaan esineiden pintamateriaalit. (Huuhtanen 2012, 58).

3.1.4 Nopea piirroskuvakommunikointi ja sosiaaliset tarinat

Nopean piirroskuvakommunikointimenetelmän kehittäminen alkoi Kilon päiväkodissa vuonna 1996, tavoitteena oli luoda kommunikointimenetelmä, jota voitaisiin käyttää ennalta suunnittelemattomiin keskustelutilanteisiin. Oleellista ei ole menetelmän käytössä taiteellisuus. Periaatteena on, että paperille piirretään erilaisia kuvia ja yhtenä valintamahdollisuutena on aina kuva, joka ilmaisee, ettei paperilla olevissa kuvissa ole oikeaa kuvaa. Tämä menetelmä mahdollistaa nopeasti kuvien luomisen. Menetelmän käyttäjän on ymmärrettävä puhuttua kieltä, jotta kuvien piirtäjä voi kertoa piirtämiensä kuvien merkityksen. Menetelmä soveltuu lapsille, jotka ovat oppineet kuvanvaihtomenetelmän ja ovat oppineet kuvien kommunikatiivisen merkityksen. (Merikoski 2012, 72).

Ryhmätilanteissa on huomattu, että piirtämisen käyttäminen on kaikille yhteinen keino saada esille ajatuksia ja toiveita. Piirtämisen ei tarvitse rajoittua vain erityisryh-

miin, vaan on hyödyllinen apuväline myös erityisryhmien ulkopuolella. (Hildén 2012, 135). Piirtäminen voi toimia keskustelun tukena auttaen keskittymisessä, selvittämään tilannekuvausta tai auttaa muistamaan keskustelu (Hildén 2012, 137). Piirroskuviin voidaan palata myöhemmin ja mahdollisesti myös toisten ihmisten kanssa. Piirroskuvat voivat helpottaa esimerkiksi lasta kertomaan päivän tapahtumista kotona tai koulussa. (Hildén 2012, 139).

Sosiaalisissa tarinoissa olennaista on se, että tapahtumakuvauksen lisäksi piirroskuviin liitetään tunteet sekä toiset ihmiset. Ensin tehdään piirroskuvat tapahtumista ja piirroskuviin lisätään elementtejä, joilla ilmaistaan tunteita. Käytettäessä menetelmää on tärkeää piirtämisen lisäksi ilmaista myös muilla keinoin mitä kuvissa tapahtuu. Sosiaalisten tarinoiden käytöstä ovat hyötyneet muutkin, kuin puhevammaiset henkilöt. (Hildén 2012, 141).

3.1.5 Bliss -kieli

Charles Bliss on kehittänyt bliss -symbolit 1940-luvulla Kanadassa järkyttyään toisen maailmansodan tuhoista ja kehitti kansainvälisen kommunikointimenetelmän, kuitenkin bliss -kielestä ei tullut kansainvälistä kieltä. Bliss -kielelle löytyi käyttöä puhevammaisten keskuudesta. Taitavimmat bliss -kielen käyttäjät kykenevät sen kansainvälisyyden vuoksi kommunikoimaan myös ulkomailla ja luomaan uusia ihmissuhteita. (Huuhtanen 2012, 73). Bliss -kielen käyttö on vähentynyt kuvakommunikointimenetelmien yleistymisen myötä. Kuvakommunikointi on yksinkertaisempi kommunikoinnin muoto ja toimii henkilöillä, joiden käsityskyky on konkreettinen, kuten kehitysvammaisilla henkilöillä. (Raveikko 2012, 83).

Bliss -symbolit muodostuvat muutamista geometrisista kuvioista, joiden koko, sijainti ja muoto muodostavat eri symboleiden merkityksen. Bliss -kielessä on omat kielioppisääntönsä. (Huuhtanen 2012, 79). Kuvien osoittaminen voi tapahtua sormella, katseella, jalalla tai apuvälineellä (Raveikko 2012, 82). Bliss -kielen käyttö on mahdollista henkilöille, joilla on merkittäviä fyysisiä rajoitteita erilaisten apuvälineiden avulla. Symboleita voi osoittaa esimerkiksi puhaltamalla. (Huuhtanen 2012, 79). Laajaa symbolikieltä pystytään hyödyntämään yksinkertaisella osoittamistavalla ja

apuvälineillä, eikä vaikea motorinen vamma ole bliss -kielen käyttämisen este (Raveikko 2012, 82).

Bliss -kielen käyttäjältä vaaditaan kognitiivisia taitoja symbolien määrän kasvaessa. Bliss -kielen opettaminen ja oppiminen on haastavampaa, kuin kuvakommunikaation oppiminen tai opettaminen, jotta voi oppia bliss -kielen oleellista on, että oppii sisäistämään symbolien sisäistämisen logiikan. Kielenä bliss -kieli on looginen ja rakenteeltaan puhuttuja kieliä yksinkertaisempi. (Raveikko 2012, 83). Menetelmän käytöstä ovat hyötäneet henkilöt, joilla on CP-vammasta johtuvia pakkoliikkeitä sekä muut liikuntaesteiset henkilöt, joiden hahmotuskyky ja muisti ovat hyvät. Menetelmää on käytetty myös henkilöillä, joilla on afasia tai dysfasia, kehitysvamma, luki- tai kirjoitushäiriö, kuulovammaisilla sekä autismikirjon henkilöillä. (Huuhtanen 2012, 79).

3.2 Ei-avusteiset kommunikointimenetelmät

Viittomakieliä ei lasketa kuuluvaksi puhetta tukeviin ja korvaaviin kommunikointimenetelmiin, sillä viittomakielillä kyetään yhtä laajaan kommunikointiin kuin puheella. Viittomakieli on kuulovammaiselle äidinkieli. (Lappi & Malm 2012, 40). Ero viittomakielten ja puhutun kielen välillä on se, miten viesti tuotetaan ja vastaanotetaan (Lappi & Malm 2012, 41). Ensimmäisistä viittomakielistä on mainintoja jo erikristilliseltä ajalta ja on arveltu, että viittomakieltä on ollut yhtä kauan kuin puhuttua kieltä. (Lappi & Malm 2012, 40).

Kommunikoinnissa on tärkeää ottaa huomioon kommunikointia tehostavat luontaiset keinot eli katsekontakti, katseen suunta, ilmeet, eleet, kehon asennot, äänneet sekä mahdolliset yksittäiset sanat (Huuhtanen 2012, 49). Suurin osa ihmisen viestinnästä on nonverbaalista eli sanatonta viestintää. Nonverbaalilla viestinnällä on suuri merkitys vuorovaikutuksessa, sillä sanaton viestintä antaa vinkkejä siitä, miten puhe tulee tulkita. Sanattoman viestinnän muodot voidaan jakaa osa-alueisiin.

Kehon ja katsekontaktin käytöstä sanattomassa viestinnässä käytetään myös nimitystä kinesiikka. Tätä viestinnän aluetta pidetään sanattoman viestinnän rikkaimpana alueena, jolla voidaan säädellä vuorovaikutustilanteita esimerkiksi katseella ja silmi-

en liikkeillä voidaan ottaa ja antaa puheenvuoroja. Kehon asennolla ja kasvojen ilmeillä sekä eleillä voidaan elävöittää, havainnollistaa puhetta esimerkiksi piirtämällä kuvioita ilmaan. (Kielijelppi www-sivut 2018).

Proksemiikka sanattomassa viestinnässä tarkoittaa sitä, miten henkilö asettuu tilaan ja mikä on henkilön etäisyys muista tilassa olijoista. Proksemiikan yhteydessä puhutaan myös henkilökohtaisen tilan alueesta, mikä määrittelee, kuinka lähellä toista henkilö on. Puolisoiden kesken henkilökohtaisen tilan alue on pieni, kun taas ventovieraiden tarvitsema henkilökohtainen alue on suuri. Proksemiikka ilmenee myös esimerkiksi siinä, miten luokkahuoneen kalusteet asetellaan tilaan, jolloin kalusteiden asettelulla vaikutetaan ennalta henkilöiden tilankäyttöön ja tilaan asettumiseen. (Heino-Kuoppamäki 2014, 8 – 9).

Haptiikasta puhuttaessa tarkoitetaan tapaa koskea vuorovaikutuskumppaneita. Kosketuksella viestimisen muotoja on esimerkiksi halaaminen ja kätteleminen. Kosketuksella viestiminen voidaan jakaa passiiviseen ja aktiiviseen kosketukseen. Passiivinen kosketus tarkoittaa tilannetta, jossa henkilöä kosketaan ja aktiivinen, tilannetta, jossa henkilö koskettaa. (Heino-Kuoppamäki 2014, 9).

Vuorovaikutustilanteen kestosta, henkilön aikakäsityksestä tai puheenvuoron kestosta puhuttaessa voidaan käyttää käsitettä kronemiikka, joka liittyy ajanhallintaan ja ajankäyttöön. Puheen paralingvistiset piirteet tarkoittavat puheen muita piirteitä kuin kieltä eli äänenvoimakkuutta, puhetempoa ja äänenkorkeutta sekä puheen taukoja. (Kielijelppi www-sivut 2018)

3.3 Kommunikoinnin apuvälineet

Henkilöillä, jotka eivät viesti puheella tai käyttävät puhuttua kieltä vain osittain voi olla käytössään kommunikointilaitteita, jotka esimerkiksi toistavat ennalta nauhoitettuja puheviestejä (Huuhtanen, Ohtonen, Roisko & Ylätupa 2012, 85). Puhevammaisen henkilö on kuuleva, mutta hän ei kykene asioimaan, viestimään tai vastaanottamaan viestejä puhutulla kielellä (Papunet www-sivu 2015). Kommunikointiin on kehitetty erilaisia apuvälineitä, kuten kommunikointilaitteita, jossa on näppäimistö vies-

tin kirjoittamista varten sekä osassa tällaisista laitteista on puhe-ominaisuus, jolloin laite toistaa kirjoitetun viestin (Huuhtanen ym. 2012, 85). Kun kommunikoinnin apuvälineenä käytetään puhelaitetta, johon on nauhoitettu viestejä. Viestien valinnassa tulee ottaa huomioon käyttäjän tarpeet ja mielenkiinnon kohteet. Nauhoitteita tehdessä tulee huomioida, että nauhoitteet nauhoitetaan minä -muodossa ja nauhoittajan tulee olla saman ikäinen ja samaa sukupuolta kuin laitteen käyttäjän. (Huuhtanen ym. 2012, 87).

Tietokoneavusteisesta kommunikoinnista puhutaan silloin, kun puhe- ja/tai aistivammaisella henkilöllä on kommunikoinnin apuvälineenä tietokone, johon on asennettu kommunikointi- ja puheohjelma. Tietokoneavusteista kommunikointia käyttäessä henkilö tuottaa itse viestin ja puheohjelma lukee viestin. Tämä kommunikointimenetelmä on mahdollinen, kun vammaisella henkilöllä on toimiva tapa ohjata tietokonetta sekä riittävät kognitiiviset taidot ohjelman käyttöön. Tietokoneavusteinen kommunikointi ei voi olla käyttäjensä ainoa kommunikointiväline, rinnalla yleisimmin on käytössä kommunikointilaite tai kommunikointikansio. (Huuhtanen ym. 2012, 89).

4 KOKEMUKSIA KOMMUNIKOINTIMENETELMISTÄ

Tiedetään, että ne vanhemmat kokevat turhautumista, joiden elämään tulee puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä ja niiden kokeiluja. Vanhemmat joutuvat kokemaan pettymyksiä, kun tukea ja tietoa kommunikointimenetelmien käytöstä ei saa riittävästi. Myös se, että vammaisen henkilön ympäristölle on jaettu paljon vastuuta siitä, että oikea menetelmä ja tapa kommunikoida löytyvät. (Trygg & Routakoski 2010, 106).

Kommunikointimenetelmien valintaan liittyy paljon sudenkuoppia eli haasteita, joihin helposti törmätään ja huomataan olevan väärällä tiellä kommunikointiasioissa. Puhe- ja aistivammaisen henkilön kanssa tulisi lähteä liikkeelle tarpeesta kommunikointiin, eikä niinkään arvioida ja tutkia kykyjä. Haasteita tuo se, että osataan valita

oikeat merkit ja osataan aloittaa oikealla määrällä (ei liian suuri tai liian pieni) merkkejä. Käytetään turhan paljon aikaa käytön aloittamisen suunnitteluun, kuitenkin pääasia on, että henkilö voi kommunikoida ja sen tulisi tapahtua mahdollisimman pian. Monesti kompastutaan siihen, että ei osata harjoitella luonnollisissa tilanteissa vaan pidetään erikseen harjoittelutuokioita, jota ei saisi tehdä. On tärkeä tehdä kommunikointitauluja, joista kuvat on valmiiksi jaettu kategorioihin ja siten helposti löydettävissä, joskus sattuu niin, että kuvat ovat kaikki erillään ja siten vaikeasti saatavilla. (Trygg & Routakoski 2010, 137 – 138).

5 LAINSÄÄDÄNNÖLLÄ VARMISTETAAN OIKEUS PALVELUIHIN

Suomen perustuslaissa (731/1999) määritellään jokaisen perusoikeudet. Yhdenvertaisuus on yksi perustuslaillisista perusoikeuksista, joka tarkoittaa, että jokainen on yhdenvertainen katsomatta ikää, alkuperää, kieltä, uskontoa, vakaumusta, mielipidettä, terveydentilaa tai vammaisuutta. (Suomen perustuslaki 731/1999, 2 luku 6§ 2 mom.). Perustuslaissa turvataan myös viittomakieltä käyttäville ja vammaisille henkilöille oikeus käyttää kieltään sekä oikeus käyttää tulkkaus- sekä käännöspalvelua (Suomen perustuslaki 2 luku 17§ 3 mom.).

Jokaiselle on turvattava välttämätön toimeentulo ja huolenpito, joka ei kykene itse hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa. Julkisen vallan tehtävänä on turvata riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut. (Suomen perustuslaki 2 luku 19§ 1 & 3 mom.).Julkisen vallan tehtävänä on turvata perusoikeuksien sekä ihmisoikeuksien toteutuminen (Suomen perustuslaki 2 luku 22§).

Suomessa on paljon lakeja, joilla turvataan ihmisten oikeuksia erilaisiin palveluihin. Olen kerännyt lakeja, joiden perusteella asiakas on oikeutettu kommunikoinnin tuki-palveluihin. Tilanteet ja tapahtumat, joiden perusteella on oikeutettu palveluihin vaihtelevat ja tarkoitukseni lainsäädännön esiintuomisella on tuoda näkyville lainsäädännön monimuotoisuutta. Pääsääntöisesti kommunikoinnin tukeen liittyvät palvelut myöntää Kansaneläkelaitos vaativana lääkinnällisenä kuntoutuksena.

5.1 Kuntoutus

Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista (566/2005) järjestää ja korvaa kuntoutusta henkilöille, jotka ovat vakuutettuja sairausvakuutuslain (1224/2004) perusteella. Tämän lain mukaisia etuuksia ja korvauksia haetaan Kansaneläkelaitokselta, jotka ovat ammatillinen kuntoutus, vaativa lääkinällinen kuntoutus ja kuntoutuspsykoterapia. (Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista 566/2005, 1, 2 & 3 §)

Vaativaa lääkinnällistä kuntoutusta voi saada henkilö, jonka sairaudesta tai vammasta johtuen hänellä on pitkäaikainen vähintään vuoden kestävä kuntoutustarve ja on perusteltua, että kuntoutus mahdollistaa arjen toiminnoista suoriutumista. Henkilöllä tulee olla huomattavia vaikeuksia suoriutua arjen toiminnoista työssä, opiskelussa tai kotona. Vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen tarvetta arvioidaan kokonaisvaltaisesti. Vaativaa lääkinnällistä kuntoutusta saavalle henkilölle tulee tehdä kuntoutussuunnitelma, joka laaditaan hänen hoidostaan vastaavan terveydenhuollon yksikön kanssa vähintään vuodeksi tai enintään kolmeksi vuodeksi kerrallaan. (Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista, 9§).

5.2 Vammaispalvelulaki

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista eli vammaispalvelulain mukaan vammainen henkilö on henkilö, jolla on vammasta tai sairaudesta johtuen pitkäaikaisia ja erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisesta elämästä ja toiminnoista (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 380/1987, 2 §). Vammaispalvelulain tarkoituksena on edistää vammaisen henkilön osallisuutta yhteiskunnan jäsenenä sekä vähentää tai poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä. Vammaisille tarkoitettut palvelut ja tukitoimet järjestää kunta siinä laajuudessa kuin kunnassa on tarve. Asiakkaan yksilöllinen tarve on kunnassa otettava huomioon palveluita järjestettäessä. (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 1 & 3 §).

Vammaispalvelulain perusteella vaikeavammaisella henkilöllä on oikeus henkilökohtaiseen apuun, joka tukee vaikeavammaisen henkilön selviytymistä päivittäisistä ja arkisista toiminnoista sekä tukee selviytymistä kodin ulkopuolella, harrastuksiin, työhön ja opiskeluun, yhteiskunnalliseen osallistumiseen sekä vuorovaikutussuhteiden ylläpitämiseen. Henkilökohtaista apua tulee järjestää päivittäisiä toimia, työtä sekä opiskelua varten niin paljon kuin henkilö sitä välttämättä tarvitsee. Harrastuksiin ja yhteiskunnalliseen osallistumiseen henkilökohtaista apua tulee järjestää vähintään 30 tuntia kuukaudessa. (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 8c §).

Vaikeasti vammaisen henkilön vammasta tai sairaudesta johtuvia välttämättömiä kustannuksia voidaan korvata, kuten erityisen ravinnon, välttämättömien laitteiden ja apuvälineiden aiheuttamia kustannuksia sekä mahdollisia kotiin ja asumiseen liittyviä muutostöiden aiheuttamia kustannuksia. (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 9 §).

5.3 Tulkkauspalvelu

Vaikeasti puhevammaisella henkilöllä on subjektiivinen eli ei harkinnanvarainen oikeus tulkkauspalveluun vammaispalvelulain (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 380/1987) perusteella. Oikeus tulkkauspalveluun perustuu tarpeeseen, jolloin henkilö ei kykene osallistumaan työhön, opiskeluun, yhteiskunnalliseen toimintaan, virkistystoimintaan tai henkilö ei kykene asioimaan itsenäisesti vammansa vuoksi ja henkilö hyötyy tulkkauspalvelusta. Tulkkauspalvelun järjestämisvastuu on Kelalla. Tulkkauspalvelun hakuprosessiin kuuluu asiantuntijan arviointi, jonka yleensä suorittaa puheterapeutti. (Huuhtanen & Rautakoski 2012, 93).

Laissa vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta (133/2010) säädetään Suomessa asuvan henkilön oikeudesta tulkkauspalveluun, jonka järjestämisestä vastaa Kansaneläkelaitos ja lain tarkoituksena edistää vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia toimia yhdenvertaisena jäsenenä yhteiskunnassa. (Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta 133/2010, 1 & 2 §). Tämä laki on toissijainen, jos ei muun lain

nojalla pystytään järjestämään tulkkausta tarvitsevalle henkilölle riittävää tai sopivaa tulkkausta (Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta, 3 §).

5.4 Erityishuolto

Laissa kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977) määritellään kehitysvammaisille järjestettävistä palveluista ja tukitoimista, joita henkilö ei riittävästi saa muun lajin nojalla (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977, 1 §). Erityishuoltoon kuuluu ohjaus, kuntoutus, tarpeellinen toiminnallinen valmennus, henkilökoh- taisten apuneuvojen ja apuvälineiden järjestäminen, henkilön läheisten henkilöiden ohjaus ja neuvonta sekä muu vastaava toiminta, joka katsotaan tarpeelliseksi. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta, 2 §). Kehitysvammaisille erityishuoltolain mu- kaiset sosiaalipalvelut ovat maksuttomia, mikä on säädetty laissa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista (734/1992) (Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asia- kasmaksuista 734/1992, 4 §).

5.5 Terveydenhuolto

Terveydenhuoltolakia (1326/2010) sovelletaan kunnan järjestämisvastuuseen kuulu- van terveydenhuollon toteuttamiseen ja sisältöön, ellei muussa lainsäädännössä toisin säädetä. Terveydenhuoltoon kuuluvat terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen sekä perusterveydenhuolto ja erikoissairaanhoito. (Terveydenhuoltolaki 1326/2010, 1 §). Kunnan tehtäviin kuuluu järjestää henkilön sairaanhoitoon liittyvä lääkinnällinen kuntoutus, johon kuuluu neuvontaa ohjausta, toimintakyvyn arviointia, apuvälinepal- veluita sekä toimintakyvyn parantamiseen tai toimintakyvyn ylläpitämiseen tähtäviä terapiapalveluita. Terveydenhuoltolain mukaisia kuntoutuspalveluiden järjestäminen ei ole kunnan velvollisuus, jos katsotaan sen olevan Kansaneläkelaitoksen kuntou- tusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain (566/2005) mukaan Kansanelä- kelaitoksen tehtävä. (Terveydenhuoltolaki, 29 §).

5.6 Vahingonkorvaus

Liikennevakuutuslaissa (460/2016) säädetään henkilövahinkojen korvaamisesta vahingonkorvauslain (412/1974) mukaisesti (Liikennevakuutuslaki 460/2016, 34 §). Vahingonkorvauslain mukaan henkilövahingon kärsineellä henkilöllä on oikeus korvaukseen sairaanhoitokustannuksista sekä muista tarpeellisista kustannuksista, kivusta, särystä sekä muusta tilapäisestä tai pysyvästä haitasta (Vahingonkorvauslaki 412/1974, luku 5, 2§).

Työtaturma- ja ammattitautilaissa (459/2015) säädetään työntekijän oikeudesta korvaukseen työtaturman ja ammattitaudin seurauksena (Työtaturma- ja ammattitautilaki 459/2015, 1 §). Työtaturma- ja ammattitautilain perusteella korvattavaan sairaanhoitoon kuuluu sairaanhoitona annettava lääkinnällinen kuntoutus, joka sisältää kuntoutukseen liittyvää ohjausta ja neuvontaa sekä arviointia kuntoutustarpeesta sekä työ- ja toimintakyvystä, lääkinnälliseen kuntoutukseen liittyvät apuvälineet sekä terapiat. Apuvälineistä korvataan tavanomaisen tason apuvälineitä. Tavanomaista tasoa paremmasta apuvälineestä aiheutuneita kustannuksia voidaan korvata jos apuväline mahdollistaa työkyvyn palautumista tai henkilökohtaisen avun tarpeen olennaista vähentymistä. (Työtaturma- ja ammattitautilaki, 37 §).

6 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Oma lähtökohtani aiheen tarkastelulle on erityiskasvatuksen ja vammaistyön opinnot. Opinnoissani kiinnostuin puhetta korvaavista ja tukevista kommunikointimenetelmistä ja niiden käytöstä. Olen työskennellyt kevään ja kesän 2017 aikana vammaisten kanssa. Työssäni minun on pitänyt perehtyä erityisesti esinekommunikaatioon sekä kuvien käyttöön, jonkin verran myös tukiviittomiin. Minulla on vahva kiinnostus palvelujärjestelmään, joka vastaa palveluiden myöntämisestä ja toteutuksesta sekä kiinnostus lakeihin palvelujärjestelmän toimintaa ohjaavana. Halusin yhdistää aiheeseen myös asiakasnäkökulman, sillä heidän kanssaan teemme töitä.

Toimivalla kommunikaatiolla on valtava merkitys yksilölle. On kuitenkin paljon henkilöitä, jotka eivät kykene kommunikoimaan puheella, mikä on valtaväestölle tavanomaisin kommunikoinnin muoto. Suomessa lainsäädännöllä turvataan henkilöille, joilla on haasteita kommunikoinnissa oikeudet saada palveluita, jotka tukevat heidän selviytymistään ja osallisuuttaan yhteiskunnassa.

Kirjallisuudessa usein nousi esiin se, että tulisi olla useampi kuin yksi käytössä oleva puhetta tukeva tai korvaava menetelmä. Kommunikaatioon liittyvä kuntoutus on pitkäjänteistä työtä, niin ammattilaisilta kuin asiakkaalta ja hänen läheisiltään. Kommunikointiasioihin liittyvä kuntoutus saattaa kestää läpi elämän tai olla mukana jossain elämänvaiheessa. Kommunikointimenetelmiä ja apuvälineitä saattaa olla asiakkaalla käytössä useampia samanaikaisesti ja kommunikaatiomenetelmät ja apuvälineet voivat vaihtua asiakkaan tilanteen mukaan esimerkiksi asiakkaan kehittyessä apuvälineen käytössä tai asiakkaan käsitevaraston laajentuessa tai asiakkaan toimintakyvyn muuttuessa.

6.1 Tarkoitus ja tavoite

Opinnäytetyöni tarkoituksena on tuoda esiin kommunikoinnin apuvälineitä ja vaihtoehtoisia kommunikaatiomenetelmiä käyttävien ja heidän läheistensä kokemuksia, miten he ovat kokeneet saaneensa tukea kommunikoinnin apuvälineiden ja menetelmien käyttöön ja ongelmiin, joita he ovat kohdanneet. Tarkoituksena on kommunikoinnin apuvälineitä ja kommunikaatiomenetelmiä käyttävien kokemusten perusteella arvioida palvelujen toimivuutta. Tutkimuksen tavoitteena on tuoda esiin asiakkaiden ja heidän läheistensä kokemuksia apuvälineiden ja menetelmien käyttöön, opetukseen ja ohjaukseen liittyen.

Tutkimusongelmaksi on tiivistynyt puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä ja – apuvälineitä käyttävien ja heidän läheistensä kokemukset saamastaan tuesta kommunikoinnin menetelmien ja apuvälineiden käyttöön ja käytön opetukseen. Tutkimuksen avulla pyritään selvittämään kokevatko puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä ja kommunikoinnin apuvälineitä käyttävät saa-

neensa tarvittaessa tukea ammattihenkilöiltä. Ammattihenkilöllä tässä tutkimuksessa tarkoitetaan kommunikaatioasioiden ammattilaisia, jotka vastaavat apuvälineiden huollosta, kommunikaatio-opetusta, kommunikaatioasioissa ohjaavaa ja tukea ongelmatilanteissa antavaa henkilöä.

6.2 Rajaukset

Opinnäytetyössäni en tutki yksittäisiä kommunikointimenetelmiä tai yksittäisiä kommunikoinnin apuvälineitä. Opinnäytetyössä ei myöskään tutkita sitä, kuinka paljon kommunikaatio-opetusta myönnetään tai kenelle sitä myönnetään. Opinnäytetyössä ei tutkita kunnan tai peruspalvelukuntayhtymän tai sairaanhoitopiirin kokemuksia puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointimenetelmistä.

Opinnäytetyössäni ei tutkita, millaisia vammoja tai sairauksia puhetta tukevien tai korvaavien kommunikointimenetelmienkäyttäjillä on. Opinnäytetyöni ei koske ammattilaisia, jotka kartoittavat puhetta tukevien tai korvaavien kommunikointimenetelmien tarvetta. Ei myöskään ammattilaisia, jotka opettavat puhetta tukevia tai korvaavia kommunikointimenetelmiä, eikä henkilöitä, joiden läheisellä tai itsellään ei ole vammaa tai sairautta, jonka vuoksi käyttäisi puhetta tukevaa tai korvaavaa kommunikointimenetelmää.

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Satakunnan ammattikorkeakoulun kanssa. Tutkimuksen kohderyhmänä olivat puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä ja kommunikoinnin apuvälineitä käyttävät henkilöt sekä heidän läheisensä. Läheiseksi tutkimuksessa tulkittiin myös ammattihenkilöt, jotka työskentelevät usein puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä käyttävien henkilöiden kanssa. Puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä sekä kommunikoinnin apuvälineitä käyttävien läheiset katsottiin kuuluvaksi osaksi kohderyhmää, mikäli kommunikoinnin apuvälineitä tai puhetta tukevia ja korvaavia menetelmiä käyttävä

henkilö itse ei riittävästi kykene ymmärtämään tai hänen toimintakykynsä ei ole sellainen, jotta olisi voinut vastata kyselyyn. Tuettu kyselyyn vastaaminen oli mahdollista henkilöillä, joilla on käytössään kommunikoinnin apuvälineitä tai kommunikointimenetelmiä.

Tutkimusaineiston keräämiseen käytettiin verkkokyselyä. Verkkoa voi käyttää tutkimuksen välineenä, lähteenä, paikkana tai kohteena. Tässä tutkimuksessa verkkoa käytettiin välineenä tutkimusaineiston keräämiseksi. (Laaksonen, Matikainen & Tikka 2013, 18). Kyselyyn vastanneet edustivat näytettä kohdejoukosta eli populaatiosta. Kohdejoukko opinnäytetyössä on puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä ja apuvälineitä käyttävät henkilöt ja heidän läheisensä. Tutkimuksen edustavuutta arvioidaan, kun verrataan näytteen yleistettävyyttä populaatioon eli vastaajat vastaavat kohdejoukkoa. (Räsänen & Sarpila 2013, 72 – 73). Lomake sisälsi sekä valintakysymyksiä että avoimia kysymyksiä, joiden tarkoituksena oli tarkentaa vastaajan vastausta sekä mahdollisesti tuoda esiin sellaisia näkökulmia, joita en tutkijana osannut ennakkoon ottaa huomioon.

Tutkittaville henkilöille kerrottiin kyselyn alussa heidän osallistuvan tutkimukseen. Kyselylomakkeella kerrottiin, mihin vastaaja oli osallistumassa ja miten heidän vastauksiaan käsiteltäisiin. Vastaajalle kerrottiin vastaajan henkilöllisyyden pysyvän salassa. Tuotiin esille, että vastaukset hävitetään asianmukaisesti tutkimuksen valmistuttua. (Turtiainen & Östman 2013, 56).

7.1 Aineistonkeruumenetelmä

Tutkimusaineiston keräämiseen käytettiin verkkokyselyä. Kyselylomake tehtiin käyttäen Google Forms ohjelmaa. Verkkokysely valikoitui menetelmäksi sen nopeuden, kohdejoukon laajan tavoitettavuuden, pienten kustannusten (Laaksonen ym. 2013, 23) sekä kyselyiden suunnittelu- ja analyysiohjelmien helppokäyttöisyyden vuoksi (Räsänen & Sarpila 2013, 68). Puhutaan triangulaatiosta, kun yhdistetään määrällisiä ja laadullisia menetelmiä. Tässä tutkimuksessa täydennettiin määrällisillä tutkimusmenetelmiä käyttämällä laadulliselle tutkimukselle tyypillisiä avoimia kysymyksiä, joihin vastaaja vastasi omin sanoin. Lähtökohtaisesti määrällisen ja laadullisen tut-

kimuksen menetelmät täydentävät toisiaan ja näin antavat laajemman kuvan tutkittavasta aiheesta. (Vuorinen 2014).

Lisäperusteluina aineistonkeruumenetelmän valintaan vaikutti ajankäyttö sekä kommunikatiiviset asiat. Verkkokyselyyn vastaamiseen sai käyttää siihen tarvitsemansa ajan. Haastattelua varten olisi pitänyt pystyä varaamaan riittävästi aikaa, jotta kohdejoukkoon kuuluvalla olisi ollut riittävästi aikaa ilmaista vastauksensa. Haastattelu olisi ollut myös hankala toteuttaa, sillä itse en ole kommunikaatiomenetelmien ja apuvälineiden asiantuntija, jolloin haastatteluun haastateltavan ja haastattelijan lisäksi olisi mahdollisesti tarvittu tulkki.

Verkkokyselyn haasteena oli, että tutkimusta ei voitu suorittaa perinteisesti todennäköisyysotannan mukaan poimimalla näyte kohdejoukosta (Miettinen & Vehkalahti 2013, 84) vaan, näyte muodostui kyselystä kiinnostuneista vastaajista. Kyselytutkimusten haasteena pidetään vastauskatoa, mikä tarkoittaa sitä, että vastaajan vastaukset ovat puutteellisia, vain osaan kysymyksistä on vastattu tai vastaaja on jättänyt kokonaan vastaamatta. Aineistossa ei ole ollut vastaajakatoa silloin, kun kaikki kyselyyn vastanneet ovat vastanneet kyselyyn täydellisesti. (Miettinen & Vehkalahti 2013, 91 – 92).

Kyselytutkimuksen kysymyksiä olisi voinut muotoilla monella tavalla. Käytin seuraavia kysymystyyppejä lomakkeessani. Avoimet kysymykset koostuivat esittämästäni kysymyksestä sekä avoimesta vastauspohjasta. Avoimeen kysymykseen vastaajalle jätettiin tyhjä tila vastausta varten, johon vastaaja kirjoitti vastauksensa omin sanoin. Avoimen kysymyksen tarkoituksena oli tuoda esille vastaajien erilaisia näkökulmia, joita tutkijana en itse osannut etukäteen ajatella. (Miettinen 2010, 54). Suurin osa lomakkeen kysymyksistä oli mielipidekysymyksiä, jotka esitettiin väittämänä. Mielipidettä selvitettäessä käytettiin välimatka-asteikkoa, jonka ääripäät olivat 1 Täysin eri mieltä ja 7 Täysin samaa mieltä. Vastaaja valitsi yhden vastausvaihtoehdon välimatka-asteikolta eli intervalliasteikolta.

7.2 Aineistonanalyysi

Kysely koostui kysymyksistä, joissa hyödynnettiin Likertin asteikkoa (Heikkilä 2014) sekä avoimista kysymyksistä. Kerätty aineisto analysoitiin määrälliselle tutkimukselle tarkoitetuilla menetelmillä eli tilastollisilla menetelmillä. Apuna käytettiin tilasto-ohjelmia. (Kananen 2014, 48). Avoimien kysymysten analysointiin käytettiin sisällön analyysiä, jossa ensin tutustuin kerättyyn aineistoon ja tiivistin aineistoa karzimalla ensin tutkimuksen kannalta merkityksettömän tiedon. Luokittelin vastaukset sisällön perusteella. (Järvenpää 2006). Tutkimusprosessissa olennaista on, että tutkimustulokset tulkitaan teoriataustaan nojaten (Laaksonen ym. 2013, 23). Verkko-kysely kevensi kerättyjen tietojen syöttövaihetta, sillä vastaukset tallentuivat suoraan sähköiseen muotoon, jolloin myös virheiden määrä tietoja syötettäessä pieneni (Manninen 2010, 53).

Aineiston käsittelyvaihe on helpoin, kun lomake on strukturoitu jo ennen aineiston keräämistä. Aineiston muuttujien arvot on määritelty ennalta siten, ettei niitä tarvitse muunnella analysointia varten. (Vilka 2019, 114). Vastaukset suljettuihin kysymyksiin eli kysymyksiin, joihin vastausvaihtoehtojen määrä oli rajattu, koottiin havaintomatriisiin. Vastaaaja valitsi yhden vastausvaihtoehdon välimatka-asteikolta eli intervalliasteikolta. Vastausvaihtoehdot olivat 1 Täysin eri mieltä – 7 Täysin samaa mieltä. Asteikolla jokaisen vastausvaihtoehdon välinen välimatka suhteessa toisiinsa on täsmälleen yhtä pitkä. Välimatka-asteikolle voidaan laskea sekä moodi eli tyyppiarvo että mediaani eli keskiluku. Moodi on keskiluku, joka on se muuttujan arvo jota esiintyy eniten kuvaten havaintojen painottumista. Mediaani ilmoittaa suuruusjärjestykseen lajitellun jakauman keskimmäisen arvon eli keskiluvun. Mikäli havaintoja on parillinen määrä, valitaan kaksi keskimmäistä arvoa, joista lasketaan keskiarvo. Tutkimustulosten perusteella laskettiin kunkin suljetun kysymyksen kohdalla, joissa käytettiin välimatka-asteikkoa aritmeettinen keskiarvo. Aritmeettinen keskiarvo laskettiin havaintojen eli saatujen vastausten mittaustulokset eli vastaajien vastaamat numeeriset arvot yhteen, jonka jälkeen yhteenlaskettu tulos jaettiin havaintojen lukumäärällä. (Vilka 2019, 49 -50 ja 119; Tilastokeskuksen [www-sivut](http://www.sivut) 2019).

Aineiston analysointi aloitettiin tutustumalla kerättyyn aineistoon. Aineisto hankittiin levittämällä verkkokyselylomaketta erilaisten yhdistysten ja järjestöjen avulla sähkö-

postin välityksellä. Avoimien kysymysten vastaukset käytiin läpi ensin siten, että vastauksista ylivivattiin tutkimuksen kannalta merkitykselliset. Lomakkeen (LIITE 1) kysymyksen 4., jossa selvitettiin mitä kommunikointimenetelmiä vastaajat käyttävät, vastaukset luokiteltiin eri luokkiin, joita olivat kuvat, viittomat, laitteet, piirtäminen, elekieli, esinekommunikaatio. Vastauksista ilmeni, että kuvia käytettiin monen tasoisesti, yksittäisistä kuvista lausetason kuvakommunikointiin. Laitteisiin kuuluivat erilaiset kommunikointi nappulat, jotka toistavat viestejä, tabletit, joihin on asennettu kommunikointisovelluksia, joita on esimerkiksi Go Talk Now tai Roihu. Laitteisiin katsoin myös kuuluvaksi Taike – kommunikaatio-ohjelman käyttö. Taike -tauluston avulla henkilö kykenee viestimään monipuolisesti ja kykenee spontaaniin keskusteluun. Puhesynteesi puhuu taulustosta valitun viestin. (Savolainen, Joutsimäki & Apple Inc. 2013). Myös muiden avoimien kysymysten vastaukset luokiteltiin vastausten sisällön perusteella erilaisiin luokkiin.

8 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS

Tutkimuksen luotettavuuden arviointiin on monia vaikuttavia tekijöitä. Tärkeimpänä on pitää kiinni tutkimusta koskevista teoreettisista oletuksista ja lähtökohdista. Tässä tutkimuksessa tutkimusmenetelmänä on käytetty verkkokyselyä. Tutkimusta tehdessä ei pidä unohtaa tutkimuksen tekemiseen liittyviä eettisiä vaatimuksia eli tutkittavien kunnioittamista sekä heidän itsemääräämisoikeuttaan. Tieteellisistä kriteereistä kiinni pitäminen takaa tiedon luotettavuuden. (Laaksonen ym. 2013, 21).

Luotettavuutta lisää kysymysten yksiselitteisyys, kysymykset eivät johdattele, yhdessä kysymyksessä ei kysytä montaa asiaa, kysymykset ovat rajattuja, vastaajaa ei pakoteta vastaamaan kaikkiin kysymyksiin. Vastaajan luotettavuutta voidaan kyselyssä testata asettamalla vastausvaihtoehdoiksi sellaisia asioita, joita ei ole olemassa. Vastaajan luotettavuutta tässä tutkimuksessa voi arvioida sen perusteella, miten vastaaja on vastannut lomakkeen ensimmäisiin kysymyksiin. Kysymysten yksiselitteisyydellä tarkoitetaan sitä, että kysymys on muotoiltu siten, että minimoidaan kysymyksen tulkintaerot vastaajissa. Jos kysymys ei ole yksiselitteinen vaan vastaajat löytävät siitä

merkityseroja, vastaukset ovat sen mukaisia. Vastausten analysointi ja johtopäätösten tekeminen on vaikeaa, jolloin tutkimustulokset eivät ole luotettavia. Kysymysten johdattelevuuteen vaikuttaa kysymyksen muotoilu sekä kysymysten järjestys kyselyssä. Kysymykset sekä kysymysten järjestys tulee miettiä tarkkaan sekä pohtia, onko kysymystyyppien vaihtelulla mahdollista vaikutusta vastauksiin. (Kananen 2014, 144 - 146).

Yhdessä kysymyksessä kysytään vain yhtä asiaa. Kun kysymyksessä kysytään useampaa asiaa, vastaaja ei välttämättä ymmärrä kysymystä oikein tai voi hämmentyä kysymyksen asettelusta ja jättää kyselyn kesken. Yksi asia yhdessä kysymyksessä niin tutkija tietää mihin vastaaja vastaa. Yleisluontoisia rajaamattomia kysymyksiä saatetaan käyttää lämmittelykysymyksiä. Rajaamattomien kysymysten vastaukset ovat monesti vastauksia moneen eri kysymykseen. Rajaamattomien ja yleisluontoisten kysymysten vastauksista ei voida tehdä johtopäätöksiä, joten vastaukset jätetään tutkimustulosten tulkinnan ulkopuolelle. (Kananen 2014, 144 – 145). Kysymysten ollessa lyhyitä ja ytimekkäitä, kysytyn asian hahmottaminen on helppoa. Pitkä kysymysteksti on vaikea hahmottaa sekä lisää kyselyyn vastaamiseen käytettyä aikaa, joka pienentää vastausprosenttia ja siten vaikuttaa tutkimuksen luotettavuuteen (Kananen 2014, 143).

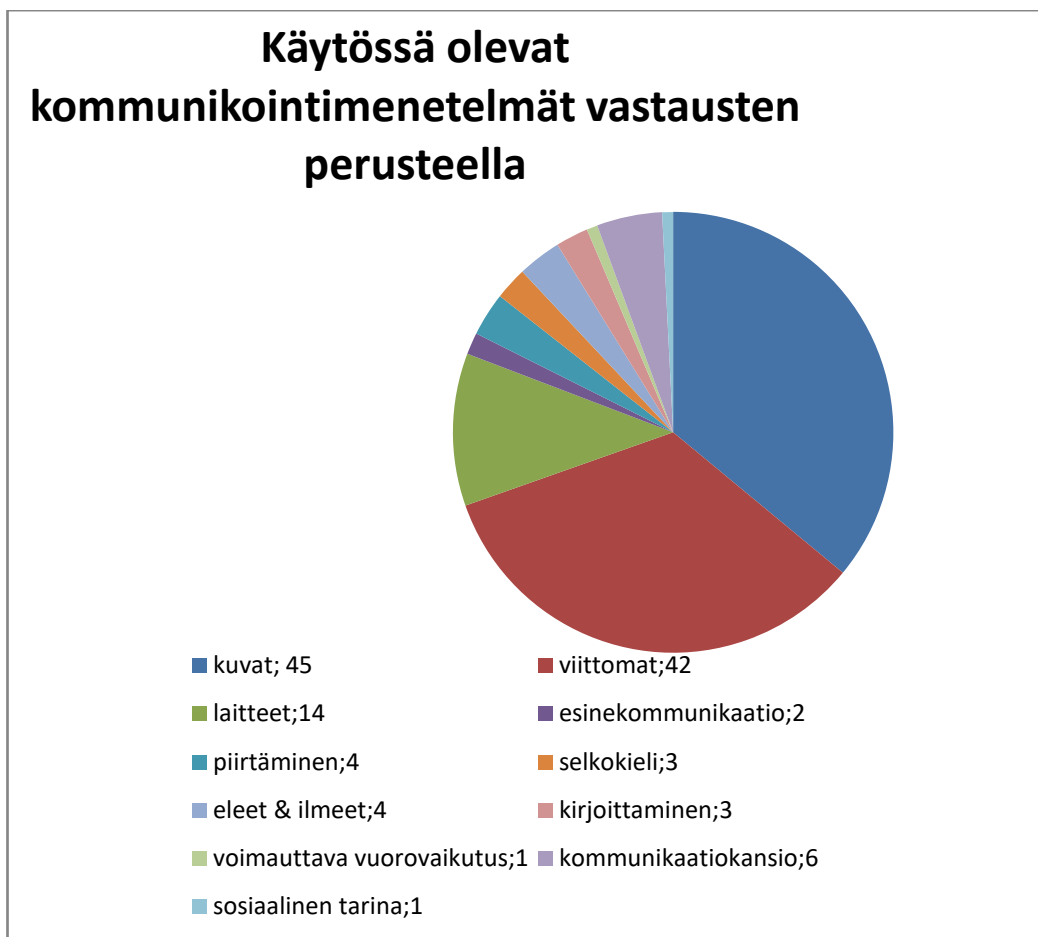
Kyselyä tehdessä otettiin huomioon, että vastaajalla ei välttämättä ole tietoa kaikista asioista, joita kyselyssä kysytään tai vastaaja ei halua vastata kaikkiin kysymyksiin. Vastaajan ei ole pakko vastata kaikkiin kysymyksiin, mikäli vastaaja jätti vastaamatta joihinkin kysymyksiin tulkitsin, että vastaajalla ei ollut joko tietoa asiasta tai hän ei halunnut vastata esitettyyn kysymykseen. Lomakkeen alussa oli ohjeet lomakkeen täyttöön, jossa ilmaisin vastaajalle perusteet jättää vastaamatta johonkin kysymykseen. Perusteena vastaamatta jättämiselle oli, ettei vastaaja halua vastata tai hänellä ei ole tietoa kysytystä asiasta. Edellä mainitun ohjeistuksen tarkoituksena oli minimoida tutkimustulosten vääristyminen. (Kananen 2014, 145 – 147).

9 TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimukseen vastasi yhteensä 58 vastaajaa. Puolet vastaajista oli työssään puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä tarvitsevia, ainoastaan 4 vastaajista ilmoitti tarvitsevansa kommunikointimenetelmiä itse. Kommunikointimenetelmiä käyttävien läheisiä vastaajista oli 25.

Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät olivat olleet käytössä vastausten perusteella pääsääntöisimmin 2 - 5 vuotta. Neljäsosa vastaajista oli käyttänyt kommunikointimenetelmiä kymmenen vuotta tai enemmän samoin neljäsosa vastaajista kertoi käyttäneensä kommunikointimenetelmiä 6 – 9 vuotta. Ainoastaan viisi vastaajaa oli käyttänyt kommunikointimenetelmiä vuoden tai vähemmän. Yksi vastaaja on valinnut vaihtoehdon “En halua vastata”.

Kolmannessa kysymyksessä selvitettiin, miten usein tarvitsee puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä. Hieman vajaa puolet vastaajista ilmoitti tarvitsevansa kommunikointimenetelmiä päivittäin työssään. Noin kolmekymmentä prosenttia vastaajista kertoi tarvitsevansa kommunikointimenetelmiä päivittäin selviytyäkseen jokapäiväisestä arjestaan. Alle kymmenen prosenttia vastaajista kertoi tarvitsevansa kommunikointimenetelmiä viikoittain tai harvemmin työssään sekä sama määrä vastaajia ilmoitti tarvitsevansa kommunikointimenetelmiä viikoittain tai harvemmin, jotta toisi itsensä ymmärretyksi. Kymmenen prosenttia vastaajista oli valinnut vaihtoehdon “Jotain muuta”.

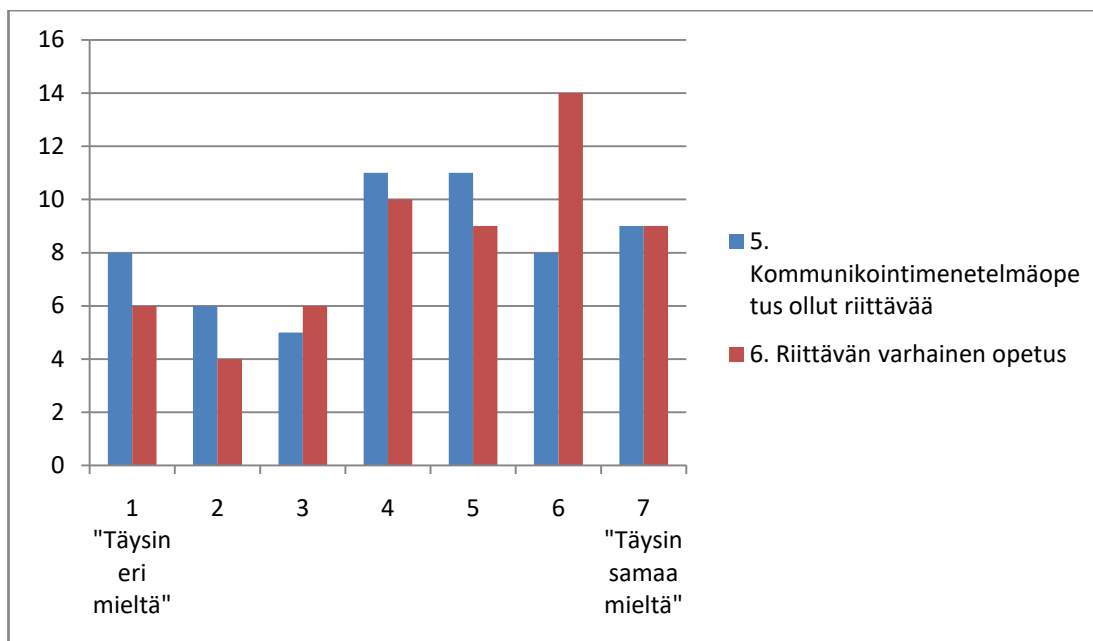
Kuvio 1. Kysymys 4. Mitä kommunikointimenetelmiä käytät?

Kuvio 2. Käytössä olevien kommunikointimenetelmien määrä on laskettu kysymyksen 4. Mitä kommunikointimenetelmiä käytät? vastausten perusteella.

Vastauksia oli yhteensä 58 kysymykseen 4 (Kuvio 1), joista yksi vastaus jätettiin analysoinnin ulkopuolelle eli tutkimuksessa huomioitiin 57 vastausta. Kuvia ilmoitettiin käytettävän yhtenä kommunikointimenetelmänä 45 vastauksessa ja viittomia ilmoitettiin käytettävän yhtenä kommunikointimenetelmänä 42 vastauksessa. Kuvia ja viittomia ilmoitettiin käytettävän yhdessä 35 vastauksessa. Laitetta kommunikoinnissa ilmoitettiin käytettävän 14 vastauksessa, joista laitetta ja kuvia yhdessä käytettiin 12 vastauksessa, viittomia, kuvia ja laitetta yhdessä käytettiin yhdeksässä vastauksessa. Pääsääntöisimmin vastaajilla oli käytössään kaksi kommunikointimenetelmää (Kuvio 2).

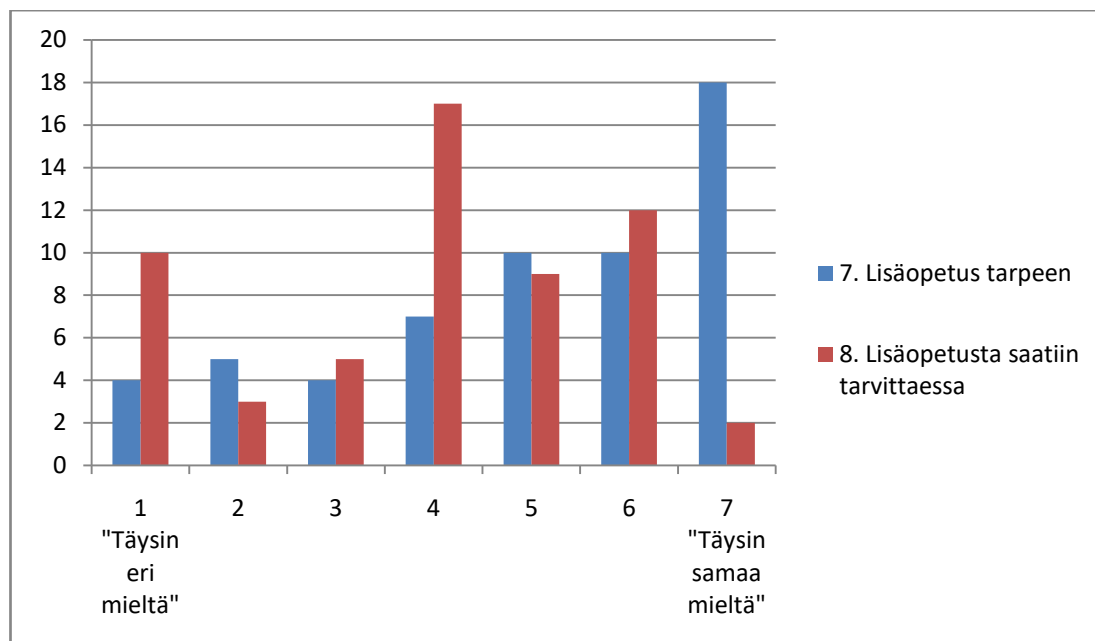
Kokemusta kommunikointimenetelmäopetuksen riittävydestä selvitettiin siten, että vastaajat valitsivat omaa kokemustaan parhaiten kuvaavan vastauksen asteikolta. Moodi on 4 ja 5, laskennallinen keskiarvo $\approx 4,55$. Kysymyksessä kuusi selvitettiin vastaajien kokemusta siitä, koettiinko kommunikointimenetelmäopetuksen olleen riittävän varhaista. Vastausvaihtoehto valittiin asteikolta. Moodi 6, laskennallinen keskiarvo 4,2. Kysymysten viisi ja kuusi vastaukset olivat keskenään melko samantyyppisesti jakautuneet, mikä on nähtävissä Kuviosta 3. Vastaukset kysymyksiin kommunikointimenetelmäopetuksen riittävydestä ja riittävän varhaisesta opetuksesta ovat painottuneet keskivälin yläpuolelle, jolloin karkeasti voidaan todeta, että kommunikointimenetelmäopetus on koettu pääsääntöisesti riittävänä sekä opetusta on saatu riittävän varhain. Pitää muistaa tutkimustuloksia tarkastellessa, että puolet vastaajista oli työssään puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä tarvitsevia.

Kuvio 3. Kysymysten 5 ja 6 tutkimustulokset koottiin samaan kaavioon.

Seitsemännessä kysymyksessä selvitettiin, koetaanko lisäopetus kommunikointimenetelmien käyttöön tarpeelliseksi (Kuvio 4). Vastausvaihtoehto valittiin asteikolta. Moodi on 7, keskiarvo vastausten perusteella laskettuna $\approx 3,84$. Kahdeksannessa kysymyksessä selvitettiin koettiin, että kommunikointimenetelmien käyttöön saatiin lisäopetusta, kun sitä tarvittiin (Kuvio 4). Vastausvaihtoehto valittiin asteikolta. Moodi 4. Keskiarvo laskettuna on $\approx 3,97$. Täysin samaa mieltä oli vain kaksi vastaajaa, kuitenkin tutkimustulosten perusteella lisäopetusta on pääsääntöisesti saatu kommunikointimenetelmiin.

Tarkastellaan kuvion 3. sinisiä pylväitä, jotka ovat kysymyksen 5. Koen saaneeni riittävästi kommunikointimenetelmäopetusta tutkimustulokset ja kuvion 4. sinisiä pylväitä, jotka ovat kysymyksen 7. Koen tarvitsevani lisäopetusta kommunikointimenetelmien käytössä tutkimustulokset. Huomataan, että kuvion 3 siniset pylväät ovat melko tasaisesti jakautuneet ja painottuneet keskivälin yläpuolelle eli pääsääntöisesti vastaajat kokivat saaneet riittävästi kommunikointimenetelmäopetusta. Samalla voidaan todeta, että kuvion 4 siniset pylväät ovat painottuneet keskivälin yläpuolelle, jolloin pääsääntöisesti vastaajat kokevat tarvitsevansa lisäopetusta kommunikointimenetelmien käyttöön. Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että vaikka vastaajat ovat kokeneet pääsääntöisesti kommunikointimenetelmäopetuksen riittävänä mutta kokevat tarvitsevansa kommunikointimenetelmiin lisäopetusta.

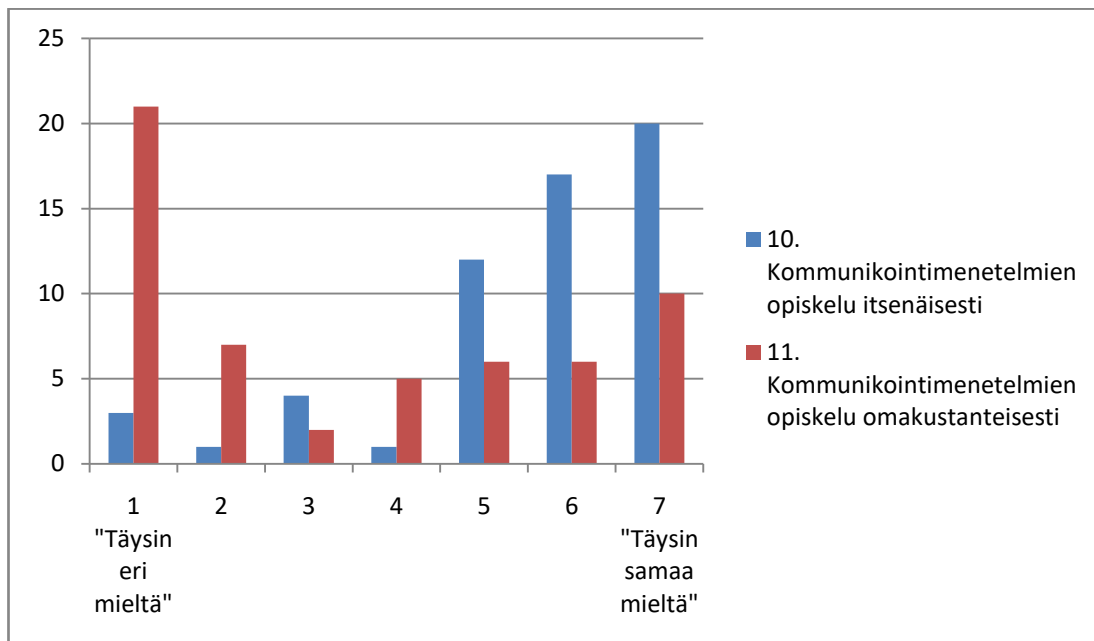

Kuvio 4. Kysymysten 7 ja 8 tutkimustulokset.

Kysymys 9. oli jatkokysymys kysymykseen kahdeksan niille, jotka valitsivat kahdeksannen kysymyksen vastaukseksi asteikolta arvot 1 – 3. Vastanneita pyydettiin kertomaan omin sanoin kokemuksestaan. Vastauksia saatiin yhteensä 20. Vastaajista todellisuudessa kysymykseen 8 oli vastaukseksi antanut jonkun vaihtoehdoista 1 – 3 yhteensä 18 vastaajaa. Vastaajista yksi kertoi saaneensa riittävän opetuksen ja perhdytyksen kommunikointimenetelmiin. Toiseen luokkaan vastauksia luokiteltiin 12 kappaletta. Luokan vastauksista kävi ilmi, ettei koulutusta ole saatavilla tai vastaaja ei tiedä mistä koulutusta voisi saada. Kolmanteen luokkaan vastauksia luokiteltiin viisi kappaletta sen perusteella, että vastaajat ovat kokeneet avun saamisen kommunikointiasioihin kestävän liian pitkään. Neljänteen luokkaan vastauksia luokiteltiin sisällön perusteella kaksi kappaletta, vastauksissa toistui, että vastaajat ovat opiskelleet tarvittavan kommunikointimenetelmistä itse.

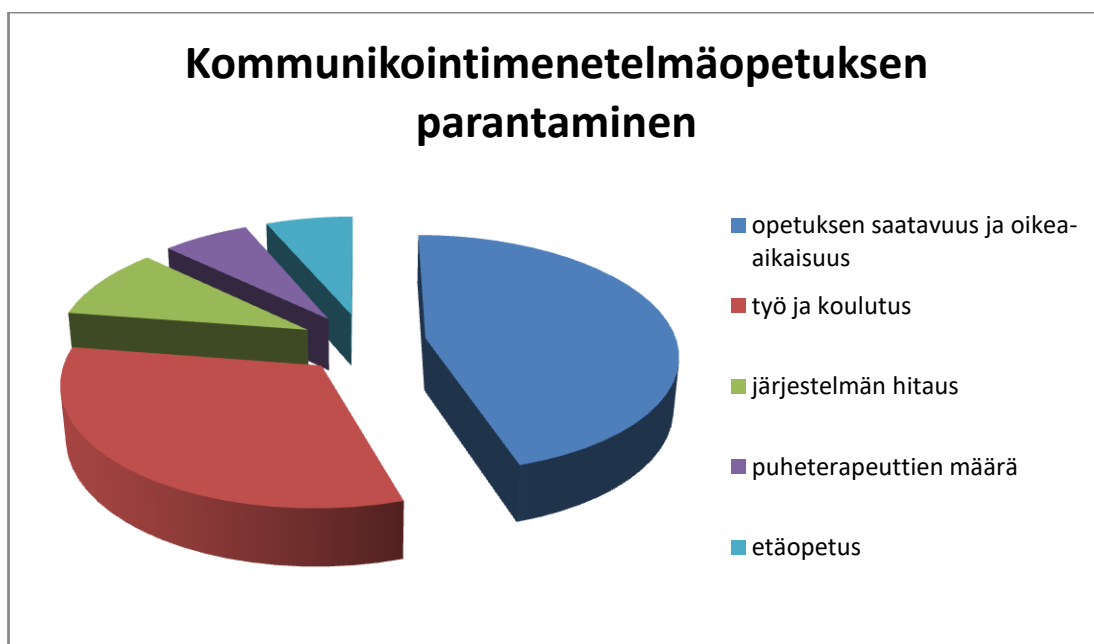
Kymmenennessä kysymyksessä selvitettiin vastaajilta kommunikointimenetelmien käytön opiskelua itsenäisesti (Kuvio 5). Vastaukset valittiin asteikolta. Moodi 7 ja laskennallinen keskiarvo $\approx 5,57$. Lomakkeella kysyttiin olivatko kyselyyn osallistuneet opiskelleet kommunikointimenetelmien käyttöä omakustanteisesti, johon yksi tutkimukseen osallistuneista oli jättänyt vastaamatta (Kuvio 5). Suurin osa vastanneista 21 vastaajaa oli vastannut “Täysin eri mieltä”, kuitenkin 10 vastaajaa oli vastannut “Täysin samaa mieltä”. Moodi 1 “Täysin eri mieltä”, keskiarvo laskettuna on

≈ 3,46. Kymmenennen ja 11. kysymyksen tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että itsenäistä opiskelua on paljon, opiskelu ei silti ole omakustanteista.

Kuvio 5. Kommunikointimenetelmien opiskelu itsenäisesti ja omakustanteisesti.

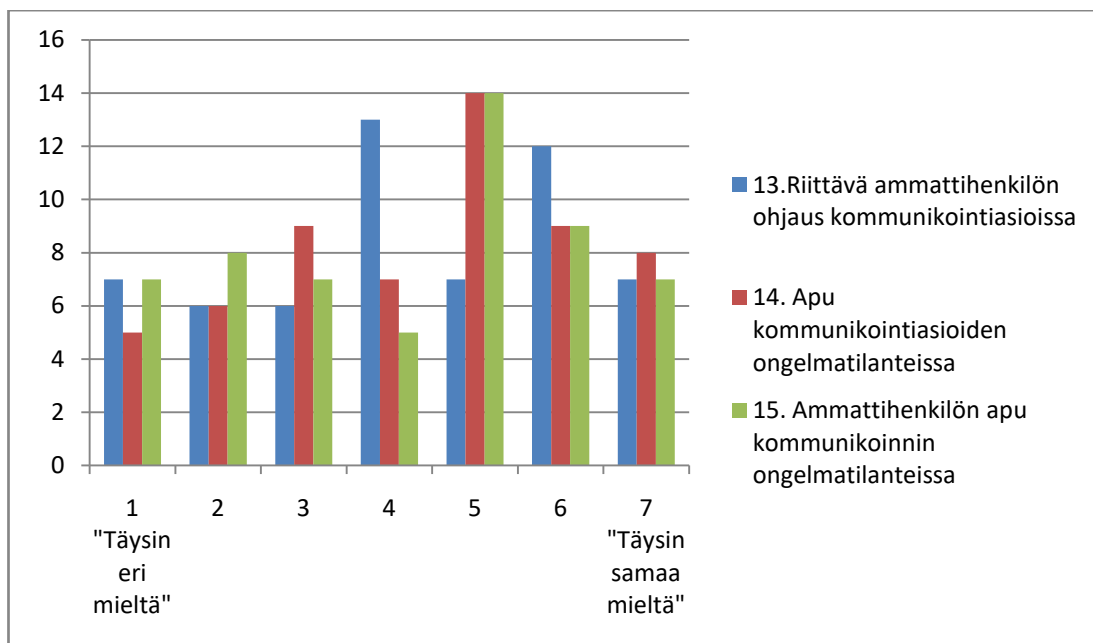
Vastaajia pyydettiin kertomaan omin sanoin, mitä parannettavaa kommunikointimenetelmäopetuksessa on (Kuvio 6). Kysymykseen vastattiin 36 kertaa, joista kolme vastausta jäi analysoinnin ulkopuolelle. Vastaukset luokiteltiin eri luokkiin sisällön perusteella.

Kuvio 6. Mitä parannettavaa kommunikointimenetelmäopetuksessa on?

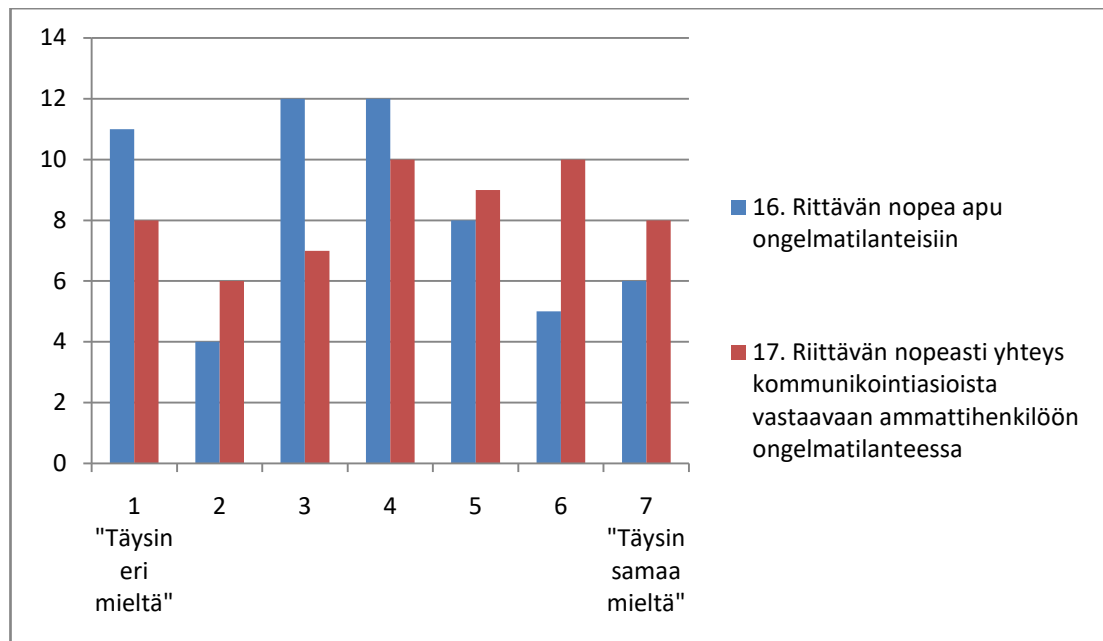
Vastauksista 14 käsitteli opetuksen saatavuutta ja oikea-aikaisuutta. Vastauksissa kävi ilmi, että lapsi oli oppinut puhumaan ennen kuin pääsi kommunikointiopetukseen. Eräs vastaaja kertoi, että kommunikointiopetusta tulisi saada pian sen jälkeen, kun tutkitusti havaittu kommunikoinnin haasteita. 10 vastausta luokiteltiin luokkaan, jossa työssään kommunikointimenetelmiä tarvitsevat kokivat saavansa puutteellisesti koulutusta tai he hankkivat koulutuksen itse. Eräs vastaajista vastauksessaan ehdotti, että työssään kommunikointimenetelmiä tarvitsevien koulutuksen tulisi olla lakisääteistä ja työssään menetelmiä tarvitseville pitäisi tarjota kunnon koulutus sekä materiaalit. Yksi vastaaja toi esille vastauksessaan kommunikointimenetelmien käytännön harjoittelun määrän, jota tulisi olla enemmän ensin opetusryhmissä ja sitten asiakkaiden kanssa. Kolme kysymykseen vastanneista koki palvelujärjestelmän toimivan hitaasti. Parannusehdotuksena oli vasteaika. Kaksi vastaajaa kehittäisi etäopetusta, kaksi kehittäisivät kommunikointimenetelmäkoulutuksista tiedottamista ja kaksi vastaajaa lisäisi puheterapeuttien määrää.

Kokemusta riittävästä ammattihenkilön ohjauksesta kommunikointimenetelmiin selvitettiin kysymyksessä 13. Vastausten jakauma näkyy kuviossa 7 sinisellä värillä. Eniten vastattiin vastausvaihtoehtoa 4, joka on siten moodi. Keskiarvo laskettuna on $\approx 4,22$. Avun saamisen kommunikointiasioissa liittyviin ongelmatilanteisiin koettiin olevan jokseenkin hyvällä tasolla, sillä moodi oli 5, vastaukset kuviossa 7 punaisella. Vähiten vastattiin vaihtoehtoa ”Täysin eri mieltä” eli vastausvaihtoehtoa 1. Keskiarvo laskettuna on $\approx 4,34$. Vastaajista eniten vastasi vastausvaihtoehtoa 5, joka on moodi, kun kysyttiin kokivatko vastaajat saaneensa ammattihenkilön apua kommunikoinnin ongelmatilanteisiin, vastaukset kuviossa 7 vihreällä. Vastaukset olivat jakautuneet, eniten vastatun vaihtoehdon jälkeen melko tasaisesti. Keskiarvo on laskettuna vastausten perusteella $\approx 4,09$.

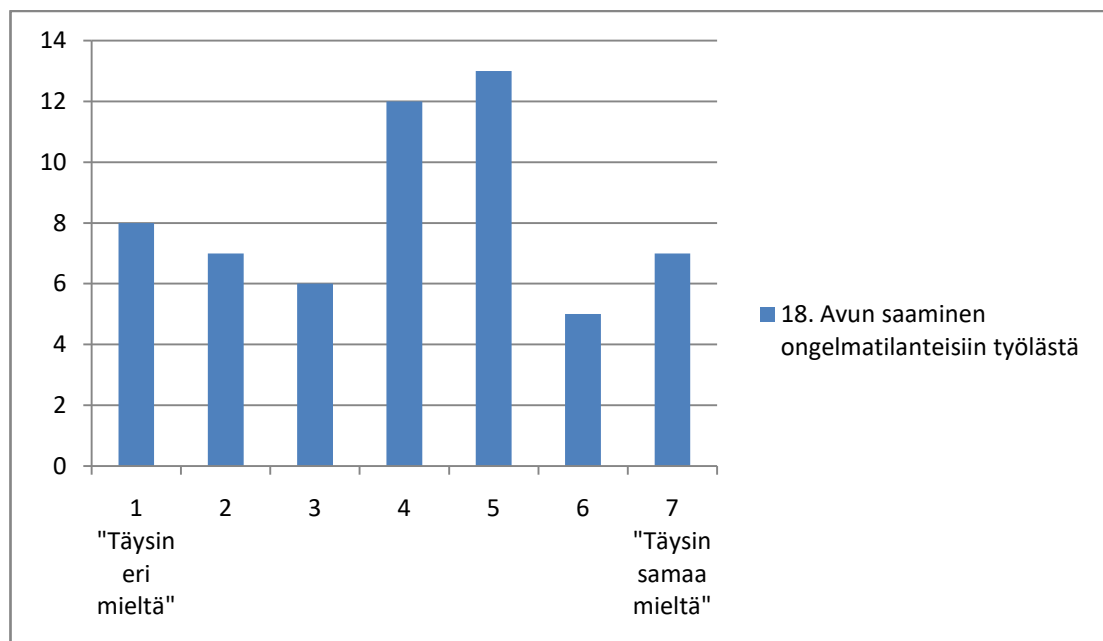
Kuvio 7. Tutkimustulokset kysymyksiin 13 -15.

Apua riittävän nopeasti kommunikoinnin ongelmatilanteisiin ammattihenkilöltä koki saaneensa kuusi vastaajaa, jotka olivat vastanneet vaihtoehdon “Täysin samaa mieltä” eli välimatka-asteikolta arvon 7, vastaukset sinisellä kysymykseen 16 kuviossa 8. Eniten oli vastattu vastausvaihtoehtoja eli moodi 3 ja 4. Keskiarvoksi saatiin laske-
 malla $\approx 3,70$. Tutkimustulokset painoutuivat keskivälin alapuolelle. Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta vielä olevan kehitettävää siinä, että ammattihenkilöitä on tavoitettavissa riittävän nopeasti, kun kommunikointiasioissa ilmenee ongelmia. Vastanneista täysin samaa mieltä kysymyksen 17 kanssa, jossa kysyttiin kokeeko vastaaja saavansa tarvittaessa yhteyden kommunikointiasioista vastaavaan ammattihenkilöön silloin, kun kommunikoinnin apuvälineiden kanssa ilmenee ongelmia, oli kahdeksan vastaajaa. Vastaukset näkyvissä kuviossa 8 punaisella. Yhteensä 20 vastaajaa oli vastannut vastausvaihtoehdot 4 ja 6 eli kymmenen vastaajaa kumpaankin vastausvaihtoehtoon, jolloin moodi 4 ja 6. Keskiarvo laskettuna on $\approx 4,17$.

Kuvio 8. Vastaukset kysymyksiin 16 ja 17.

Avun saamisen ongelmatilanteissa työlääksi koki, "Täysin samaa mieltä" vastauksella seitsemän henkilöä. Täysin eri mieltä vastaajista oli kahdeksan vastaajaa. Eniten vastattu vastausvaihtoehto eli moodi oli 5. Keskiarvo laskettuna vastausten perusteella on 4. Eniten on vastattu 4 ja 5 vastausvaihtoehtoja ja vähiten vastattu vastausvaihtoehtoa 6.

Kuvio 9. Vastaukset kysymykseen 18.

Kysymyksessä 19. selvitettiin millä tavoin työlääksi vastaaja on kokenut avun saamisen kommunikointiasioissa. Kysymykseen vastasi 26 henkilöä, analysoinnin ulkopuolelle jäi neljä vastausta. Vastaukset luokiteltiin sisällön perusteella kuuteen luokkaan, kuusi vastaajista koki, että he eivät saa kommunikointiasioihin tarvitsemaansa tukea. Eräs vastaajista kertoi nykyisin tietävän mistä apua saisi kommunikointiasioihin, mutta ei tarvitse tukea enää. Viisi vastaajista koki kärsivänsä tiedonpuutteesta tai sen vuoksi. Eräs vastaajista pohti, mistä kommunikointimenetelmiä työssään tarvitsevana voisi hakea koulutusta, muista vastauksista tuli esille, ettei terveydenhuollossa tiedetä kommunikointiasioista riittävästi sekä ajan puute johtanut tiedon puutteeseen. Neljä vastaajista koki palvelujärjestelmän toiminnan vuoksi avun saamisen työläänä, jonka vuoksi kokivat työläänä avun saamisen. Vastauksissa kirjoitettiin, että vaatii monia puhelinsoittoja, päätöksenteko hidasta ja resurssit eivät vastaa tarpeita. Kolme vastaajaa koki työlääksi avun saamisen, koska puheterapeutin saamisessa on haasteita. Kaksi vastaajaa koki aikataulullisten haasteiden vuoksi työläänä. Kaksi vastaajista kertoi, ettei ole kokenut avun saamista ollenkaan työläänä.

10 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Teoriaosuudessa toin esille, että jokaisella kommunikointimenetelmiä tarvitsevalla tulisi olla käytössään enemmän kuin yksi kommunikointimenetelmä. Tutkimukseni osoitti, että keskimäärin tutkimukseen vastanneilla henkilöillä oli käytössään 2,5 kommunikointimenetelmää, vain viidellä vastaajalla käytössään oli yksi kommunikointimenetelmä. Toivoin, että olisin saanut enemmän vastauksia itse kommunikointimenetelmiä tarvitsevilta henkilöiltä sekä heidän läheisiltään. Yllätyin positiivisesti saadessani kyselyyn lähes 60 vastausta, johon olen erittäin tyytyväinen. Tutkimuksen luotettavuuden kannalta on tärkeää, että vastaajia on paljon, jotta otanta ei ole liian suppea.

Tutkimustulokset osoittivat, että suuri osa vastaajista kertoi, ettei heidän ole tarvinnut opiskella kommunikointimenetelmiä omakustanteisesti, vaikka kommunikointimenetelmien opiskelu on paljolti ollut itsenäistä opiskelua. Toki tulee ottaa huomioon joh-

topäätöksiä tehdessä, että puolet kyselyyn vastanneista olivat työssään kommunikointimenetelmiä tarvitsevia henkilöitä, jolloin voidaan päätellä työnantajan kustantaneen menetelmäopintoja. Toisaalta voidaan ajatella, että työssään kommunikointimenetelmiä tarvitsevat ovat opiskelleet kommunikointimenetelmien käyttöä omakustanteisesti ja todeta palvelujärjestelmän toimivan hyvin, jolloin kommunikointimenetelmiä käyttävät henkilöt ja heidän läheisensä ovat saaneet menetelmäopinnot lain oikeuttamin perustein.

Tutkimustulosten perusteella käytetyimmät puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät ovat kuvat sekä viittomat. Kuvia voidaan käyttää kommunikoinnissa moninaisesti yksittäisistä toiminnanohjausta tukevista kuvista aivan lausetason kuvakommunikaatioon, jolloin kommunikointimenetelmää käyttävä henkilö kykenee viestimään laajasti. Viittomat ovat toiseksi käytetyin kommunikointimenetelmä tutkimustulosten perusteella. Viittomilla voidaan painottaa puhutun viestin merkitystä tai viittomakieli on esimerkiksi kuulovammaisille äidinkieli. Johtopäätöksenä voidaan tutkimustulosten perusteella todeta, että kuvien ja viittomien käyttöön kommunikoinnissa on Suomessa vahvin osaaminen. Tutkimustulosten perusteella Suomessa on laajasti käytössä erilaisia kommunikointia tukevia ja korvaavia menetelmiä, mikä on erittäin hyvä asia.

Kyselyyn saatujen vastausten perusteella omasta mielestäni kokonaisuudessaan kommunikointiasioissa on melko hyvä tilanne. Oletukseni kuulemani ja käymieni keskustelujen perusteella oli, että kommunikointiasioissa ja niiden toimivuudessa olisi ollut enemmän haasteita. Toki itse muodostamani käsityksen mukaan puheterapeutit sekä muut kommunikointiasioiden asiantuntijat ovat hyvinkin työllistettyjä ja heidän ammattitaitoaan tarvitaan. Puheterapeuttien vastaanotoille on pitkät jonot ja etäopetusta käytetään yhä enemmän. Kyselyn perusteella muodostamani käsityksen mukaan kommunikointimenetelmäkoulutuksista tiedottaminen sekä niiden mainostus tarvitsisi näkyvyyttä ja kommunikointimenetelmiä työssään tarvitsevat eivät aina tiedä mistä koulutusta saisi.

Teoriaosuudessa kerroin, että tiedetään niiden vanhempien olevan turhautuneita, joiden elämään tulee puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä ja kommunikointimenetelmien kokeiluja, kun asiakkaalle etsitään sopivaa kommunikointi-

menetelmää. Tutkimustulosten perusteella haasteellisena koettiin se, että jonotusajat puheterapiaan tai esimerkiksi Tikoteekkiin. Eräs vastaaja ehdotti vastauksessaan, että pitäisi asettaa vasteaika, kuten esimerkiksi suun terveydenhuollossa on 6 kk, jolloin tulee päästä palvelujen piiriin.

Kommunikointiasioiden asiantuntijat ovat perehtyneitä työhönsä. Tutkimustulosten perusteella tietoa kommunikointiasioista sekä kommunikointimenetelmäkoulutuksista pitäisi levittää laajemmalle. Pääsääntöinen väylä esimerkiksi lapsen kanssa on neuvolan kautta herännyt huoli lapsen kielellisestä kehityksestä, jolloin perusterveydenhuollossa tulisi olla riittävää tietotaitoa siitä, mistä lapsi ja vanhemmat voivat saada tietoa ja tukea kommunikoinnin haasteisiin sekä millaisia palveluita on mahdollista hakea ja saada. Myös kommunikointimenetelmiä työssään tarvitsevat eivät aina tiedä mistä saisi esimerkiksi tietoa ja koulutusta menetelmien käyttöön. Vastajat toivat esille, että koulutusta ei ole joko tarjolla tai sitä järjestetään pitkän matkan päässä, mihin ei ole mahdollisuutta osallistua. Pätevänä ratkaisuehdotuksena voisi olla etäopetuksen kehittäminen. Etäopetusta oman tietoni mukaan järjestetään jonkin verran nytkin.

Kun selvitettiin, koettiinko kommunikointimenetelmäopetuksen olleen riittävää, pääsääntöisesti vastaajat kokivat opetuksen riittävänä, myös koettiin, että tarvitaan lisäopetusta kommunikointimenetelmien käyttöön. Käytännön työssä voitaisiin ottaa käyttöön toimintamalli, jossa aluksi olisi menetelmäopetuksen intensiivijakso, jolloin käydään perusasiat ja –periaatteet läpi. Toisessa vaiheessa on itseopiskelu ja opitun syventämisjakso, jonka jälkeen tulisi kolmas vaihe joka olisi noin 8 – 12 kk intensiivijaksosta, jolloin syvennyttäisiin vielä tarkemmin kommunikointimenetelmään ja lisättäisiin viestimismahdollisuuksia. Pitkän opiskelujakson aikana olisi mahdollisuus saada tukea menetelmäopetusta antavalta taholta esimerkiksi kaksi tuntia kuukaudessa, jolloin on mahdollisuus kysyä ja selvittää kommunikointiin liittyviä haasteita ja ongelmatilanteita.

Opinnäytetyöprosessini oli erittäin pitkä ja välillä myös kivinen, sillä yhteistyökumppanin löytäminen oli haastavaa. Yhteistyökumppanin etsimiseen kului turhaa aikaa, jolloin opinnäytetyöprosessi venyi entisestään. Toki opinnäytetyöprosessin venymiseen vaikutti myös äitiyslomani, vaikka se teki mielestäni myös opinnäyte-

työlleni hyvää ja äitiysloman aikaisen tauon jälkeen opinnäytetyön tekeminen oli taas sujuvaa. Satakunnan ammattikorkeakoulu toimi opinnäytetyöni yhteistyökumppanina ja yhteistyö oli sujuvaa. Kyselylomakkeen jäsentämisessä kului yllättävästi aikaa ja muutin lomaketta useita kertoja. Opinnäytetyöohjaajaltani sain hyvän tuen ja hän osasi kertoa jäsenetysti, mitä tarvitsee korjata. Aineiston analysoinnin suunnitteluun lomakkeen valmisteluvaiheessa kului aikaa, sillä tutkimusmenetelmäopinnoistani oli sen verran aikaa, että perehtyminen tutkimusmenetelmiin ja analysointimenetelmiin oli aloitettava lähes alusta.

Koen onnistuneeni melko hyvin opinnäytetyössäni sekä hyödyntämään osaamistani sekä kartuttanut osaamistani ja ymmärrystä kommunikointiasioissa. Koen myös, että olen onnistunut opinnäytetyöraportissa kokonaisuudessaan ja kyennyt yhdistämään täysipäiväisen työskentelyn lastensuojelussa, perhearjen sekä opinnäytetyöprosessin. Olen tyytyväinen tuotokseeni ja saan vihdoin ammatin sekä yhden elämänvaiheen päätökseen.

LÄHTEET

Erkama, E. 2012. Kielelliset oikeudet Suomessa – kielellinen lainsäädännön vaikutus uhanalaisten kielten elvytykseen. Helsingin yliopisto. Nykykielten laitos. Pro gradu - tutkielma.

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/34943/kielelli.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Heino-Kuoppamäki, H. 2014. Aika sanaton – sanaton aika. Sanattoman viestinnän merkitys toimivan vuorovaikutussuhteen luomisessa. AMK -opinnäytetyö. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Viitattu 26.1.2018.

http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/75365/heino-kuoppamaki_henna.pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Heikkilä, T. 2014 Kvantitatiivinen tutkimus. Edita publishing Oy. Viitattu 29.9.2019.

<http://www.tilastollinentutkimus.fi/1.TUTKIMUSTUKI/KvantitatiivinenTutkimus.pdf>

Helsingin yliopiston Kielikeskuksen äidinkielen viestintäopetuksen palveluyksikön www-sivut. 2018. Viitattu 26.1.2018.

<http://kielijelppi.virtamieli.fi/puheviestinta/nonverbaalinen-viestinta>

Hildén, S. 2012. AAC -ohjaajien käyttökokemuksia piirtämisestä. Teoksessa K. Huuhtanen (toim.) puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto, oppimateriaalikeskus Opike, 135 – 143.

Huuhtanen, K. 2012. Bliss -kielellä kommunikointi. Teoksessa K. Huuhtanen (toim.) puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto, oppimateriaalikeskus Opike, 73 – 81.

Huuhtanen, K. 2012. Esineillä ja graafisilla merkeillä kommunikointi. Teoksessa K. Huuhtanen (toim.) puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto, oppimateriaalikeskus Opike, 47 – 57.

Huuhtanen, K. 2012. Mitä kommunikointi on? Teoksessa K. Huuhtanen (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto, oppimateriaalikeskus Opike, 12 – 25.

Huuhtanen, K. 2012. Merkit ja merkkijärjestelmät. Teoksessa K. Huuhtanen (toim.) puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto, oppimateriaalikeskus Opike, 58 – 63.

Huuhtanen, K., Ohtonen, M., Roisko, E. & Ylätupa, M. 2012. Tekniikka viestimisen apuna. Teoksessa K. Huuhtanen (toim.) puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto, oppimateriaalikeskus Opike, 85 – 91.

Huuhtanen, K. & Rautakoski, P. 2012. Tulkkauspalvelun perusteet. Teoksessa K. Huuhtanen (toim.) puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto, oppimateriaalikeskus Opike, 93 – 97.

Järvenpää, E. Laadullinen tutkimus. Teknillisen korkeakoulun tuotantotalouden osaston SoberIT jatko-opintoseminaari 02.02.2006.

<http://www.cs.tut.fi/~ihtesem/k2007/materiaali/luento4.pdf>

Kananen, J. 2014. Verkkotutkimus opinnäytetyönä. Laadullisen ja määrällisen tutkimuksen opas. Tampere: Suomen yliopistopaino Oy. 143 – 147.

Laaksonen, S-M, Matikainen, J. & Tikka M. 2013. Tutkimusotteita verkosta. Teoksessa S-M. Laaksonen, J. Matikainen & M. Tikka (toim.) Otteita verkosta. Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät. Tampere: Vastapaino. Viitattu 11.11.2019. <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789517685115>

Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista 15.7.2005/566 muutoksineen.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519 muutoksineen.

Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta 19.2.2010/133 muutoksineen.

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380 muutoksineen.

Launonen, K. 2007. Vuorovaikutus – kehitys, riskit ja tukeminen kuntoutuksen keinoin. Helsinki : Kehitysvammaliitto, oppimateriaalikeskus Opike.

Launonen, K. 2012. Viittomien käyttö kielen ja kommunikointitaitojen kehittämisessä. Teoksessa K. Huuhtanen (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto, oppimateriaalikeskus Opike ,32 – 39.

Lappi, P. & Malm, A. 2012. Suomalainen ja suomenruotsalainen viittomakieli. Teoksessa K. Huuhtanen (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto, oppimateriaalikeskus Opike, 40 – 46.

Liikennevakuutuslaki 17.6.2016/460 muutoksineen.

Manninen, K. 2010. Kyselylomakkeen laatiminen asiakastutkimusta varten. Case: Jyväskylän Image Wear työasupalvelu. AMK-opinnäytetyö. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Viitattu 16.8.2019.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/21870/Manninen_Kati.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Manninen, P. 2012. Autistisilla henkilöillä on asiaa – spontaanikommunikoinnin kehittäminen ja tukeminen. Teoksessa K. Huuhtanen (toim.) puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto, oppimateriaalikeskus Opike, 108 – 112.

Martikainen, K. 2007. VUOROTELLEN: Opas vuorovaikutukseen ja kielen kehityksen alkuvaiheisiin. Helsinki: Kirjapaino Keili Oy. Viitattu 23.1.2018.

http://www.jyvaskyla.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/jyvaskyla/embeds/jyvaskylawwwstructure/62777_Vuorotellen.pdf

Merikoski, H. 2012. Kommunikoinnin strategioita: esimerkki 2, Nopea piirroskuva-kommunikointi. Teoksessa K. Huuhtanen (toim.) puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto, oppimateriaalikeskus Opike, 70 – 72.

Miettinen, J. & Vehkalahti, K. 2013. Verkkokyselytutkimusten otosten valinta. Teoksessa S-M. Laaksonen, J. Matikainen & M. Tikka (toim.) Otteita verkosta. Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät. Tampere: Vastapaino. Viitattu 11.11.2019. <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789517685115>

Papunet.fi www-sivut. 2017. Viitattu 18.10.2017. <http://papunet.net/tietoa/aistitvuorovaikutuksessa>

Papunet.fi www-sivut. 2015. Viitattu 25.10.2017. <http://papunet.net/tikoteekkiverkosto/puhevammaisuus/>

Raveikko, L. 2012. Bliss-kielen käyttö Suomessa. Teoksessa K. Huuhtanen (toim.) puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto, oppimateriaalikeskus Opike, 82 - 83.

Räsänen, P. & Sarpila, O. 2013. Internet-lomake vai ei? Verkkokyselylomake postikyselyitä täydentävänä tiedonkeruun menetelmänä. Teoksessa S-M. Laaksonen, J. Matikainen & M. Tikka (toim.) Otteita verkosta. Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät. Tampere: Vastapaino. Viitattu 11.11.2019.

<https://www.ellibslibrary.com/reader/9789517685115>

Savolainen, I., Joutsimäki, A. & Apple Inc. 2013. Miten käytän Taike taulustoa? Taike taulusto. Viitattu 11.10.2019.

<https://www.youtube.com/watch?v=iUf84JihPSQ>

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731 muutoksineen.

Terveystieteiden laitiolaki 30.12.2010/1326 muutoksineen.

Tilastokeskuksen www-sivut. 2019. Tietoa tilastoista. Käsitteet. Viitattu 14.11.2019.

<https://www.stat.fi/meta/kas/mediaani.html>

Trygg, B.H. & Rautakoski, P. (suom.) 2010. Graafinen kommunikointi: esineet, kuvat ja symbolit puhetta tukevassa ja korvaavassa kommunikoinnissa. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Turtiainen, R. & Östman, S. 2013. Verkkotutkimuksen eettiset haasteet: Armi ja anoreksia. Teoksessa S-M. Laaksonen, J. Matikainen & M. Tikka (toim.) Otteita verkosta. Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät. Tampere: Vastapaino. Viitattu 11.11.2019. <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789517685115>

Työtaturma- ja ammattitautilaki 24.4.2015/459 muutoksineen.

Vahingonkorvauslaki 31.5.1974/412 muutoksineen.

Vilkkä, H. Tutki ja mittaa. Määrällisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: Tammi. Viitattu 29.9.2019, 114 <http://hanna.vilka.fi/wp-content/uploads/2014/02/Tutki-ja-mittaa.pdf>

Vuorinen, I. 2014. Kvalitatiivisen aineiston analyysi. Liiketalouden tutkimusmenetelmät. Viitattu 10.10.2019. <https://docplayer.fi/42504468-Kvalitatiivisen-aineiston-analyysi.html>

Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät - tuki ongelmatilanteissa

Tutkimuksessa kommunikointimenetelmillä tarkoitetaan puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä sekä kommunikoinnin apuvälineiden käyttöä kommunikoinnissa. Tutkimuksessa ammattihenkilöllä tarkoitetaan kommunikaatioasioiden ammattilaisia, jotka vastaavat apuvälineiden huollosta, kommunikaatio-opetusta, kommunikaatioasioissa ohjaavaa ja tukea ongelmatilanteissa antavaa henkilöä.

Kyselytutkimuslomake koostuu pääasiassa esitetyistä väittämistä, joihin vastaajana voit antaa vastauksesi numeerisella asteikolla. Asteikon ääripäät ovat 1 Täysin eri mieltä ja 7 Täysin samaa mieltä. Kysely sisältää muutamia avoimia kysymyksiä, joihin vastaajana voit omin sanoin kertoa vastauksesi. Mikäli sinä vastaajana koet, ettet halua vastata johonkin esitettyyn kysymykseen, voit jättää kyseisen kysymyksen väliin.

Kiitos ajastasi ja vastauksestasi. Toivon, että saan vastauksia sekä puhetta tukevia kommunikointimenetelmiä käyttäviltä henkilöiltä että heidän läheisiltään, joiden arkeen kuuluvat tiiviisti puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät. Tässä tutkimuksessa läheisiksi katsotaan myös henkilöt, jotka ovat läheisesti työssään tekemisissä puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä käyttävien kanssa. Puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä käyttävät voivat vastata kyselyyn tuetusti.

Vastatessasi kyselyyn osallistut tutkimukseen. Vastauksia käytetään opinnäytetyön tutkimusaineistona, joka toteutetaan yhdessä Satakunnan ammattikorkeakoulun kanssa. Vastaukset hävitetään tutkimuksen valmistuttua asiaankuuluvalla tavalla. Kyselyyn vastaamiseen kuluu aikaa noin 5-10 minuuttia, tarpeen mukaan aikaa vastaamiseen voi käyttää enemmän.

Kiitos kaikille kyselyyn vastanneille!

-Laura Kivilahti

Kysymys osio 1

Toivon, että vastaatte kaikkiin kysymyksiin.

1. Oletko puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointimenetelmin käyttäjä/käyttäjän läheinen/työssä näitä tarvitseva?

Merkitse vain yksi soikio.

- Käyttävä
- Käyttävän läheinen
- Tarvitsen työssäni
- En halua vastata

2. Miten pitkään olet käyttänyt puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä?

Merkitse vain yksi soikio.

- vuoden tai vähemmän
- 2 - 5 vuotta
- 6 - 9 vuotta
- 10 vuotta tai enemmän
- En halua vastata

3. Onko puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointimenetelmien käyttö kohdallasi osa jokapäiväistä arkeasi?

Merkitse vain yksi soikio.

- Kyllä, tarvitsen kommunikointimenetelmiä tai kommunikoinnin apuvälineitä selviytyäkseni jokapäiväisestä arjesta.
- Kyllä, tarvitsen kommunikointimenetelmiä tai kommunikoinnin apuvälineitä työssäni joka päivä.
- Ei, tarvitsen työssäni viikoittain tai harvemmin kommunikointimenetelmiä tai kommunikoinnin apuvälineitä.
- Ei, tarvitsen kommunikointimenetelmiä tai kommunikoinnin apuvälineitä viikoittain tai harvemmin, jotta tuon itseni ymmärretyksi.
- Jotain muuta.
- En halua vastata

Kommunikointimenetelmät ja opetus kysymyso- sio 2

Avoimiin kysymyksiin, kerro omin sanoin.

4. Mitä kommunikointimenetelmiä käytät? Kerro omin sanoin.

5. Koen saaneeni riittävästi kommunikointimenetelmäopetusta.
Merkitse vain yksi soikio.

1 2 3 4 5 6 7

Täysin eri mieltä

Täysin samaa mieltä

6. Koen saaneeni kommunikointimenetelmäopetusta riittävän varhain.
Merkitse vain yksi soikio.

1 2 3 4 5 6 7

Täysin eri mieltä

Täysin samaa mieltä

7. Koen tarvitsevani lisäopetusta kommunikointimenetelmien käytössä.
Merkitse vain yksi soikio.

1 2 3 4 5 6 7

Täysin eri mieltä

Täysin samaa mieltä

8. Koen saavani kommunikointimenetelmien käyttöön lisäopetusta silloin kun sitä tarvitsen.
Merkitse vain yksi soikio.

1 2 3 4 5 6 7

Täysin eri mieltä

Täysin samaa mieltä

9. Jos vastasit edelliseen kysymykseen jonkin vaihtoehdoista 1 - 3 kerro kokemuksestasi.

10. Olen opiskellut kommunikointimenetelmien käyttöä itsenäisesti.
Merkitse vain yksi soikio.

1 2 3 4 5 6 7

Täysin eri mieltä

Täysin samaa mieltä

11. Olen opiskellut kommunikointimenetelmien käyttöä omakustanteisesti.
Merkitse vain yksi soikio.

1 2 3 4 5 6 7

Täysin eri mieltä

Täysin samaa mieltä

12. Mitä parannettavaa kommunikointimenetelmäopetuksessa on? Kerro omin sanoin.

Kommunikointiasioihin liittyvät ongelmatilanteet kysymysosio 3

13. Koen saaneeni riittävästi ammattihenkilön ohjausta kommunikointiasioihin liittyen.

Merkitse vain yksi soikio.

1 2 3 4 5 6 7

Täysin eri mieltä

Täysin samaa mieltä

14. Koen saavani apua ongelmatilanteisiin kommunikointiasioissa.

Merkitse vain yksi soikio.

1 2 3 4 5 6 7

Täysin eri mieltä

Täysin samaa mieltä

15. Koen saavani apua kommunikoinnin ongelmatilanteissa ammattihenkilöltä.

Merkitse vain yksi soikio.

1 2 3 4 5 6 7

Täysin eri mieltä

Täysin samaa mieltä

16. Koen saavani apua riittävän nopeasti kommunikoinnin ongelmatilanteisiin.

Merkitse vain yksi soikio.

1 2 3 4 5 6 7

Täysin eri mieltä

Täysin samaa mieltä

17. Koen, että saan tarvittaessa yhteyden kommunikointiasioista vastaavaan ammattihenkilöön, kun kommunikoinnin apuvälineiden kanssa ilmenee ongelmia.

Merkitse vain yksi soikio.

1 2 3 4 5 6 7

Täysin eri mieltä

Täysin samaa mieltä

18. Koen, että avun saaminen ongelmatilanteissa on ollut työlästä.

Merkitse vain yksi soikio.

1 2 3 4 5 6 7

Täysin eri mieltä

Täysin samaa mieltä

19. Millä tavoin työlääksi olet kokenut avun saamisen kommunikointiasioissa?

Kiitos vastauksestasi!